पूंगत्निपरिभाषाप्रयोगः

तृतीयं पत्रं नास्ति

Missing page No-3.

९८

प्रां० १

श्रीगणेशाय नमः ॥ योलीलया संतनुते त्रिविश्वं तस्यालयस्यात्मनि विश्वरूपे सर्वं नयन्त्यासु च पूर्णरूपः शिवं तनोत्वासुरविर्ममा-
सौ महौ महत्तमाराध्य समाकर्ण्य गुरोर्गिरः समुद्धृतो नीलकण्ठेनानु शान्तिकपौष्टिके ॥ १ ॥ प्रपत्नारकै राहृत्तमत्र किंचिन्मयानुनिर्मू-
लतया न दूषितं कृतोक्तिमातानहितेन काचित्त्वपुष्पहीनायचित्तिर्निहीयते अस्पष्टयापविशेषनिदानकैहिकमात्रानिष्टनिवर्त-
कयापापप्रयोजकं वैधकर्मशान्तिकं सेयादिहृद्दामादावनिष्टसंगं वारयितुं निह्वानकांतं आमुष्मिकानिष्टनिवर्तकेन वारयितुमैहिके
नि प्रायश्चित्तेवारयितुमात्रयदं प्रायश्चित्तं त्वामुष्मिकानिष्टनिवर्तकमपि अभिचारप्रत्यभिचाराद्दोवारयितुंयापापप्रयोजकमिति त-
योः फलतोहि भेदात्वेन तदनुष्ठानप्रायश्चित्तोक्तेषु यापप्रयोजकत्वात् अनिष्टनिवर्तकत्वं च शान्तिकस्य तत्रिदानपापनाशरूपत्वा-
न श्रीविघ्नवरकेत्वेन पुष्टिफलकं वैधकर्मपौष्टिकं तत्रयोरभायामार्कण्डेयपुराणे शिरःस्नानञ्च कुर्वीत दैवपित्र्यमथापि वा ॥ प्रा-
ङ्मुखोदङ्मुखो वापश्यन्न कर्म्म च कारयेत् तत्रैव देवार्चनादिकर्म्माणि तथा गुर्वभिवादनं कुर्वीत सम्यगावश्यपयतोपि सदाहि-
जः बृहन्मनुः प्राणानायम्य कुर्वीत सर्वकर्म्माणि संयतः मार्कण्डेयः संकल्पविधिवत्कुर्यात्स्नानदानव्रतादिकं देवलः मा-
सपक्षतिथीनां च निमित्तानां च सर्वशः उल्लेखात्तमकुर्वाणो न तस्य फलभाग्भवेदिति मासपक्षतिथयः प्रयोगाधिकरणभूताः
सर्वेषियद्यनेकदिनसाध्ये कर्मण्याद्यदिने संकल्पकालानीति घिमधिकरणत्वेनोल्लिख्य ज्योतिष्टोमेनाहं यक्ष्य इत्यादि सं-
कल्पवाक्यं प्रयुज्यते यायजूकानुष्ठानां मध्ययायोगादनादर्शकं यद्यपि केचित्तेन तेन रूपेण प्रयोगांगतया विहितानामे- राम० १
व मासादीनामुल्लेख इति तदपि नामानामभावात अविहितमासादिकस्याधानादौ मासपक्षतिथीनां ज्योतिष्टोमएकादशीष्व

मादौच मासयज्ञयोनुज्ञोरवामावत्रसंग्रात्व अतोज्योतिष्टोमादावेकाहप्रपादिष्वपि मीमांसामामुल्लेखः एवमन्यत्रापीतिदिक् अत्रच
शूद्राणामप्यधिकारः आवयेच्चतुरो वर्णान् कृत्वा ब्राह्मणमग्रतः इत्यादिवाक्येषु श्रावणस्य वृत्यर्थतयोपगमत्वेन न हि दोषो वाक्यवैय
र्थ्यापत्तेर्निर्णयविवक्षयाश्रावणविधिनानेषां पुराणश्रवणाधिकारेणाज्ञानसद्भावात् वैदिकमन्त्राभावे कथं तद्वत्सु कर्मस्वधिकार इति चेत्
श्रणु धर्मेप्सवस्तु धर्मज्ञाः सतांधर्ममनुष्ठिताः मंत्रवर्जं न दुष्यंति प्रशंसां प्राप्नुवंति चेति मनुना मंत्रवर्जनात् यत्तु मेधातिथिमंत्रवर्जेनात्
यत्तु मेधातिथिर्मंत्रवर्जिते शूद्रस्योपवासादिष्वधिकारार्थमिदं न तु समंत्रकेषु मंत्रपर्युदासार्थमिति तन्न अमंत्रकोपवासादिषु श्रवणविधितै
वाधिकारसिद्धावेतद्वाक्यानर्थक्यापत्तेः अतएव मोक्षधर्मेष्वपि मंत्रवर्जं न दुष्यंति कुर्वाणाः पौष्टिकीं क्रियामिति अत्रैतद्वाक्यस्य पौराणा
त्वेन तत्सामान्योपायस्थितपौराणक्रियोद्देशेन मंत्रवर्जनविधौ पौष्टिकीमित्युद्देश्यविशेषणत्वेनाविवक्षितं एवं च मनुवाक्यस्यैतस्य
चैकैव श्रुतिमूलत्वेन कल्प्यते गृह्यपरिशिष्टे आदौ विनायकः पूज्य अन्ते तु कुलदेवताः शौनकः पुराणाद्भवाच्च न विधिवत्साम्नोऽभय
आविधि प्रयोक्तुः कर्मणामादावंते चोदयमिहेच्छेये कर्मप्रदीपाकमोदिषु सर्वत्र मानवः गणाधिपाः पूजनीयाः प्रयत्नेन पूजिताः पूजया
नितः प्रतिमासु च शुद्धासु लिखित्वा वा पटादिषु अपि वा सत्तयुंजेषु नैवेद्यैश्च पृथग्विधैः कुड्यलग्नाव सोढ्गौराः सप्तवारं घृतेन तु कार्येन पंच
धारा वा नातिनीचा न चोच्छ्रिताः आयुष्याणि च शांत्यर्थं जप्त्वा तत्र समाहितः षष्ठाः पितृभ्यस्तदनु श्राद्धदानमुपक्रमेदिति षड्गा इति छंदोगे
गकात्तीयपरं अन्येषां तु नवदेवत्यां अत्र चैकादशद्दौ पुनः पार्वणस्येहित अत्र मातुः पृथक् श्राद्धमन्यत्र पतिना सहेति वचनात् सर्वत्रा
चार्योयज्जमानस्य स्वशाखीय एव अन्यथा चार्यस्य यजमानशाखाध्ययनाभावेन छांदोग्यादानां निर्वाह एव न स्यात् स्वशाखयानुष्ठा

नेतु वैगुण्यं तथा च पराशरः यः स्वशाखीयास्त्यक्त्वा परशाखां समाश्रयेत् अप्रमाणमृषिं कृत्वा सोंधे तमसि मज्जतीति ऋत्विजस्तु भिन्न
शाखीया अपि मैथिल्याचार्य ब्रह्मार्त्विजो मधुपर्केण पूज्याः ऋत्विजो धृत्वा मधुपर्कमाहरेदित्याश्वलायनोक्तेः संपूज्य मधुपर्केण
ऋत्विजः कर्म कारयेदिति विष्णुमित्रोक्तेश्च यश्च ऋत्विक् पशाखीयं कर्म करोति तच्छाखोक्तेन प्रकारेण कारणानुसमयेन मधुपर्कं कु
र्वीतेति याज्ञिकाः केचित्तु यदि यजमानशाखोक्तेन यजमानेन स्वशाखीयाः पदार्थाः अनेकेषु ऋत्विक्षु पदार्थानुसमयेनानुष्ठेया इ
ति तद्युक्तं तत्र शाखाध्ययनस्य ज्ञानस्यांगत्वात् कर्मप्रयोगविधिपरिग्रहाच्च ऋत्विग्भ्यो देयमुक्तं लिंगपुराणे वस्त्रयुग्मं तथा पूरं केयूरं क
र्णभूषणं अंगुलीभूषणं चैव मणिबंधस्य भूषणं कंठाभरणयुक्तानि प्रारंभे धर्मकर्मणः पुरोहित पहत्वाथ ऋत्विग्भ्यश्चापि दापयेन्नरः तिश्चा
पः सूर्यनेत्रा मित्रस्य पूरंजलयाश्च मत्स्यपुराणे यजमानः सपत्नीकः पुत्रपौत्रसमन्वितः पश्चिमद्वारमाश्रित्य प्रविशेद्यागमंडपं संप्रहेमस
मंगलस्वस्तिपिहार्थानधिकैरेत्ताशेषं मंत्रतः प्रतिष्ठास्तोरे सर्वतः पंचगव्येन प्रोक्षयेद्यागमंडपं आपो हि ष्ठा त्वेवेनैव ततः स्वस्त्ययनं जयेत् तत्र हेमा
द्रौ वास्तुपूजा प्रयुक्ता समंडपप्रविश्याथ तोरणादिप्रपूज्य च वास्तुयागं ततः कुर्यात्प्रासादे मंडपे च वा वास्तु मंडलं च नैऋत्यां नैऋत्यां हि पि
वास्तीशं ब्रह्माद्यांश्च समर्चयेदिति शारदोक्तेः वास्तुहोमस्तु भिन्नस्थंडिले कार्यः मुख्यायतनेवा तत्राप्याहौ पृथक्कुंडयोगतया प्रधानसमतंत्रेण
यावा शारदातिलके गृहोमस्य वनोक्तः सर्वे च शौतिकेयौ पिकमहाहानादि लौकिकाग्नौ कार्यं श्रौतस्मार्तानां ग्निप्रातौमाना भावात् यत्तु मनुः
वैवाहिकेग्नौ कुर्वीत गार्ह्यं कर्म यथाविधि पंचयज्ञविधानं च पक्तिं चान्वाहिकीं गृहीति तत्स्य पूंगसेवक्रय रं वैवाहिक इति च दारहापाय का राम०
लीनयोरप्युपलक्षकं तत्सजातीयसंस्कारस्यैव साधनता वच्छेदकत्वात् यदपि याज्ञवल्क्यः स्मार्तं कर्म विवाहाग्नौ कुर्वीत प्राप्य गृही २

नुभिः कलशैर्ह्रदात् चर्मेरापानदुहेरन्नेः स्थाप्यं भद्रासनं ततः स्थानं इहं च मे चवेश्यो ग्रीवा ग्रीवा च मूर्द्ध्नि लोमाव स्थाप्यमिति विज्ञानेश्वरः पाश्चा
पः तेषु चत्वारोऽपि कलशा भद्रासनस्य पूर्वादिषु चतुर्दिक्षु स्थाप्या इति संप्रदीपिका: पूर्वादिदिक्क्रियाव स्थितकलशोदकेनाभिषेकक्रमेण मन्त्रानाह
सहस्राक्षं शतधारमृषिभिः पावनं कृतं तेन त्वामभिषिंचामि पावमानी: पुनंतु ते भगं ते वरुणो राजा भगं सूर्यो बृहस्पतिः भगमिंद्रश्च वायु
श्च वायुश्च भगं सप्तर्षयो ददु: यत्ते केशेषु दौर्भाग्यं सीमंते यच्च मूर्द्धनि ललाटे कर्णयोरक्ष्णोरापस्तद्घ्नंतु ते सदा सहस्राक्षं बहुशक्तिकं याव
मानीइत्यनंतरमापइति शेषः भगं कल्याणं दौर्भाग्यम कल्याणं। चतुर्दिग्व्यवस्थितेनाभिषेके पूर्वोक्ताश्चत्वारो मंत्राः सर्वे चतुर्थमिति
विज्ञानेश्वरोक्तलिंगात् किंच स्नातस्य सार्षपं तैलं स्रुवेणौदुंबरेण तु। जुहुयान्मूर्द्धनि कुशान् सव्येन परिगृह्य च सव्यया गृहीतं कु
शांतरिते सार्षपं तैलं औदुंबरनिर्मितेन स्रुवेणा यजमानमूर्द्धनि जुहुयात् आचार्यः मितश्च संमितश्चैव तथा शालकटंकटौ कूष्मा
ण्डो राजपुत्रश्चेत्यंते स्वाहासमन्वितैः नामभिर्बलिमंत्रैश्च नमस्कारसमन्वितैः नमः स्वस्ति स्वाहेति चतुर्थ्यंतानि च षड्विनायकनामानी
ति विज्ञानेश्वरः अपरार्कस्तु शालकटंकटं इत्येकवचनांतं पपाठ तेन तन्मते पंचैवाहुतयो भवंति अत्र लौकिकेऽग्नौ स्थालीपाकविधि
ना चरुं कृत्वा तेभ्यः स्वाहुति पदं हुत्वेंद्रादिदशलोकपालेभ्यः स्वनाम्ना बलिं दद्यादिति मिताक्षरायां तच्चरुहोमे इंद्रादिभ्यो बलिदाने च
मूलोक्तविकल्पं चांते स्वाहासमन्वितैर्नामभिर्जुहुयात् नमस्कारसमन्वितैश्च मितादिभ्यो बलिं दद्यादिति विज्ञानेश्वराशो न संबंध्यत इति यु
क्तं दद्याच्चतुष्पथे शूर्पे कुशानास्तीर्य सर्वशः कृताकृतां स्तंडुलांश्च पललौदनमेव च मत्स्यान्पक्वांस्तथैवामान्मांसमेतावदेव
तु पुष्पं चित्रं सुगंधं च सुरां च त्रिविधामपि। मूलकं पूरिकापूपांस्तथैवोंडेरकस्रजः दध्यन्नं पायसं चैव गुडपिष्टं समोदकं एता

सर्वान्समाहृत्य भूमौ कृत्वा ततः शिरः कृताकृतान्स्तण्डुलान् पललौदनः तिलपिष्टमिश्रश्चौदन इति मिताक्षरायां च पक्वमांसमपि
शां० ४ पक्वश्चौदन इति तु युक्तं पललं कृसरमामिषमिति कोशात् आमान् अपक्वान् मांसमेतावदेव तु यत्कृसरं यच्च मांसमन्यदपीत्यर्थः त्रिविधा सुरा गौ
ड़ी पैष्टी माध्वी च मूलकं कन्दाकारो भक्ष्यविशेष इति मिताक्षरायां स्वरूपत एव ग्राह्यमिति तु युक्तं रूपयमपि ग्राह्यमिति महार्णवे अपू
पाः स्नेहपक्वा गोधूमविकारा इति विज्ञानेश्वरः रञ्जकाः पिष्टविकारास्ते नानाविधास्तत्रोक्ताः स्रज इत्युच्यन्ते। गुडपिष्टं गुडमिश्रं शाल्यादि
5 पिष्टं चात्र सुरामांसं वा ब्राह्मणविषये ब्राह्मणेषु मांससुरास्थाने सलवणं पायसं दुग्धं च ग्राह्यं पायसं लवणोपेतं मांसस्थाने प्रकल्पये
त् दुग्धं लवणसंमिश्रं सुरास्थाने प्रकल्पयेदिति स्मरणादिति महार्णवादिषु विनायकाम्बिकायजनम् अम्बां विनायकमातरं अम्बिकां च नमस्कृत्य
एवैकद्व्यञ्जनं तयोर्यत्तत्पक्वमतः शेषं सूर्पे निधाय चतुष्पथे सूर्पे संस्थाप्य बलिं दद्यादेतैर्मन्त्रैः बलिं गृह्णन्त्विमं देवा आदित्या वसवस्त
था मरुतोऽथाश्विनौ रुद्राः सुपर्णाः पन्नगा ग्रहाः असुरा यातुधानाश्च पिशाचा मातरो गणाः शाकिन्यो यक्षवेतालाः योगिन्यः पूतनाः शिवाः
जृम्भकाः सिद्धगन्धर्वाः नागा विद्याधरा नगाः दिक्पाला लोकपालाश्च ये च विघ्नविनायकाः जगतां शान्तिकर्तारो ब्रह्माद्याश्च महर्षयः
मा विघ्नं मा च मे पापं मा सन्तु परिपन्थिनः सौम्या भवन्तु तृप्ताश्च भूतप्रेताः सुखावहाः दद्यादिश्चापि देहलीदीयवस्त्वेति विनायक
स्य जननीमुपतिष्ठेत्ततोऽम्बिकां दूर्वासर्षपपुष्पाणां दत्त्वार्घ्यं पूर्णमञ्जलिं अनन्तरं विनायकमम्बिकां च दूर्वार्घ्यमञ्जलिं च दत्त्वोपतिष्ठे
त तत्रोपस्थानमन्त्रमाह रूपं देहि यशो देहि भगं भगवति देहि मे पुत्रान्देहि धनं देहि सर्वान्कामांश्च देहि मे। देहि मे भगवन्नभगाप्रिन्दुसवि ए० ४
नायकमप्युपतिष्ठेतेति विज्ञानेश्वरः अत्र मदनः विनायकोपस्थानं कृत्वाम्बिकोपस्थानं कार्यमित्याह किंच ततः शुक्लाम्बरधरः ४

शुक्लेमास्यानुलेपनः ब्राह्मणान्भोजयेद्दद्याद्वस्त्रयुग्मं गुरोरपि गुरोराचार्याय अपिशब्दादृत्विग्गणमपि एवंविधं कर्म कुर्वतः फलमुक्तं
एव विनायकं संपूज्य ग्रहांश्चैव विधानतः कर्मणां फलमाप्नोति श्रियमाप्नोत्यनुत्तमां अस्याः कर्माङ्गत्वेन पौष्टिकत्वेन च वर्णचतुष्टयस्या
प्यत्राधिकारः शूद्रस्यतु मंत्रवर्जं नाम्नाक्रमप्य मंत्रवर्जं तद्द्व्यंति कुर्वाणाः पौष्टिकीं क्रियामिति मोत्तधर्मत्रवरणात् महार्णवोपि यज
मानस्य शूद्रस्यैवेति वदन् तस्याधिकारमभिप्रैति इति विनायकशांति अथ प्रयोगः कर्त्ता देशकालौ संकीर्त्य विनायकोपसर्गनिवृत्त्यर्थं
ममुककर्मणि विघ्ननाशसिद्ध्यर्थं वा विनायकस्नपनं करिष्य इति संकल्पयेत ततः पुण्याहवाचनादि नांदीश्राद्धांतं यथोक्तं कुर्यात् अप
रेपुण्याहवाचनं नेच्छंति अयं तस्य कर्तव्यत्वात् अथाचार्यं ऋत्विक्चतुष्टयं च वृणुयात् । ऋत्विजो न संतीति केचित् तदाचार्य एव वस्त्र
माणमभिषेकं कुर्यात् यजमानः प्रतिमास्वर्णेनपूजेषु वा शिवं पार्वतीं गणेशं वसुदेवकेतुं अर्कं भौमं शुक्रं गुरुं बुधं शनिं चंद्रं राहुं स्कं
दं कूर्मं चावाहयेत् तथाचार्यः पंचवर्णचूर्णैर्दिक्षु चत्वारि मध्ये च एवं वेदी चैकमिति स्वस्तिकपंचकं पालिख्य मध्यस्थस्वस्तिकोपर्यानडुहं
चर्मप्राचीनग्रीवमूर्द्ध्वलोमसंस्थाप्य तस्योपरि भद्रपीठं संस्थाप्य तस्मिन्नवासमासंच्छादयेत् एतद्भद्रासनमितिच तुर्षु स्वस्तिकेषु पूर्वा
दिदिक्षु चत्वारो मिश्रऋत्विजः कलशान्संस्थापयेयुः आचार्यो वा तत्रायं प्रकारः मही द्यौः पृथिवी चन इति भूमिं स्पृशन् संज्ञाप्यपु. धान्यप:
समिति यवान् क्षिपेत् आकलशेष्विति तेषु कलशं संस्थाप्य इमं मे गंगे इति तीर्थोदकेन पूरयेत् गंधद्वारामिति चंदनागरुकस्तूरीकर्पूरगोरोच
नादीन् गंधान्गुग्गुलुं च निक्षिपेत् ओं या ओषधीरिति सर्वौषधीः ओं धन्व समिति पंचपल्लवान् काण्डात्काण्डादिति दूर्वाः अश्वत्थे व इति पंचप
ल्लवान् स्योनापृथिवीत्यनेन ऽढ़ता सिवराहेराह्रुस्ते नशांत बाहुना मत्रिकेह र मेपार्यं यन्म याउ कृतं कृत मिति अनेन ये समुद्रः क्षिपेत्

शां० याः फलिनीरितिफलं सहिरण्यादिइतिपंचरत्नानिहिरण्यरूपइतिहिरण्यं युवासुवासाइत्यनेनवस्त्रेणरक्तसूत्रेणचवेष्टयेत् पूर्णादर्वीतिधा
५ न्यपूर्णपात्रंकलशोपरिनिदध्यात् अत्रचयजुषाआवाहनपूजनेअपिकेचिदाहुः ततः कलशेसर्वेसमुद्राइतिगंगाद्यावाहनं ततः कुंभाभिमंत्र
णा कलशस्यमुखेविष्णुः कण्ठेरुद्रः समाश्रितः मूलेतत्रस्थितोब्रह्मामध्येमातृगणाः स्मृताः कुक्षौतुसागराः सप्तसप्तद्वीपावसुंधराऋग्वे
5 दोथयजुर्वेदः सामवेदोह्यथर्वणः अंगैश्चसहिताः सर्वेकलशंतुसमाश्रिताइति ततः कुंभः प्रार्थना देवदानवसंवादेमथ्यमानेमहोदधौउ
त्पन्नोसितदाकुंभविधृतोविष्णुनास्वयं त्वत्तोयेसर्वतीर्थानिदेवाः सर्वेत्वयिस्थिताः त्वयितिष्ठंतिभूतानित्वयिप्राणाः प्रतिष्ठिताः शिवः स्वयं
त्वमेवासिविष्णुस्त्वंचप्रजापतिः आदित्यावसवोरुद्राविश्वेदेवाः सपैतृकाः त्वयितिष्ठंतिसर्वेपियतः कामफलप्रदाः त्वत्प्रसादादिमंय
ज्ञंकर्तुमीहेजलोद्भव सान्निध्यंकुरुमेदेवप्रसन्नोभवसर्वदेति ततऋत्विज आनोभद्राइतिशांतिसूक्तंपठेयुरितिकेचित् आनोभद्रेतिशां
तिसूक्तस्यगोतमऋषिर्विश्वेदेवास्त्रिष्टुप् आद्याः पंचसप्तमीचजगत्योष्टमीविराट्शेषास्त्रिष्टुभः शांतिसूक्तजपेविनियोगः आनोभद्राः शंनोवा
तः पवतामित्यादिकंवातस्मिन्नेवसमयेआचार्योभद्रासनस्योत्तरतईशान्यांवावस्त्राच्छादितपीठादौविनायकप्रतिमामंबिकाप्रतिमां
वाप्युक्तरूपपूर्वंप्रतिष्ठाप्यषोडशोपचारैः पूजयेदितिनिबंधः कृतः तत्रविनायकमंत्रः गणानांत्वाइत्यस्यगृत्समदोगणपतिर्जगतीगणपत्यावा
हनेविनियोगः ॐगणानांत्वा तत्पुरुषायविद्महेवक्रतुंडायधीमहि तन्नोदंतिप्रचोदयादितिवा गौर्यास्तुगौरीर्मिमायदीर्घतमाउमा
जगतीगौर्यावाहनेविनियोगः गौरीर्मिमायसुभगायैविद्महेकाममालिन्यैधीमहि तन्नोगौरीप्रचोदयादिति अत्रमिताक्षरायांवत्सहो राम०
मेप्युक्तः शिष्टाश्चकुर्वंतितस्मिन्पक्षे आचार्योगृह्योक्तविधिनाकुंडेस्थंडिलेवाअग्निंप्रतिष्ठाप्यप्राहेशमाचंतंसमिद्धयमाज्यभागास्मिन्होमे ५

मेदेवतायैश्रीमहार्थमन्वाधानंकरिष्यइतिसंकल्प्यसुधीराज्येनैत्वंसमुक्त्वाअथप्रधानंमितंसंमितंसंमितंशाल्वंकटंकटंकूष्मांडंराजपुत्रमे
नाः प्रधानदेवताएकैकयाचर्वाहुत्यापंचशेषेणस्विष्टकृतमित्याधुक्त्वायावद्ध्यानं अपराह्णेमनेतुपंचैवाहुतयस्तन्मन्त्रेणचाधानेहोमद्वये
वतमेवानुसंधेयं ततः परिसमूहनादिचतुष्टयंरांतंकृत्वागोघृतेनालोकितेनगौरसर्षपकल्केनाहुतिनितांगमर्षोपधिचूर्णैः कस्तूरिकागरुचंदना
दिभिर्विलिप्तशिरसंयजमानमाचार्योभद्रासनेउपवेशयेत्ततोयजमानः स्वस्तिवाचनंकुर्यात् अनंतरंरूपगुणशालिनीभिः सुवासिनीभि
र्नीराजनंकारयेत् ततोभद्रासनात्पूर्वदेशावस्थितंकलशमादायाभिषिचेदाचार्यः मंत्रश्च सहस्राक्षंशतधारमृषिभिः पावनंकृतं तेन
त्वामभिषिंचामिपावमानीः पुनंतुते ततोदक्षिणदेशावस्थितंकलशमादाय भगंतेवरुणोराजाभगंसूर्योबृहस्पतिः भगमिंद्रश्चवायुश्च
भगंसप्तर्षयोददुरित्यनेनाभिषिंचेत् ततः पश्चिमदिगवस्थितमादाययत्तेकेशेषुदौर्भाग्यंसीमंतेयच्चमूर्धनि ललाटेकर्णयोरक्ष्णोरापस्त
घ्नंतुतेसदेति ततउदक्देशावस्थितंकलशमादायपूर्वोक्तैस्त्रिभिरभिषिंचेत् बृहस्पतिशर्मेणान्येपिमंत्राउक्ताः एतद्वैयावनंस्नानंसहस्राक्षमृषिस्मृत
तेनत्वाशतधारेणपावमान्यः पुनंतुमां शक्रादिदशदिक्पालाब्रह्मेशाः केशवादयः आयस्तेघ्नंतुदौर्भाग्यंशांतिंयच्छंतुसर्वदा सुभिक्षा
त्काय ॐ ऋषयः संतुदुर्भिक्षास्तस्मैसंतुयोस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मः समुद्रागिरयोनद्योमुनयश्चयतिव्रताः दौर्भाग्यंघ्नंतुतेसर्वेशांतिं
यच्छंतुसर्वदा पादगुल्फौतुजंघादौनितंबोदरनाभिषु स्तनौतुबाहूहस्तौचग्रीवांसंसांधिसंधिषु नासाललाटकर्णाक्षिकेशांतेषुचय
स्थितं तत्सर्वंमंत्रदौर्भाग्यंशांतिंयच्छंतुसर्वदा इत्येतैरभिषिंचेदितिकेचित् चतुर्थकलशाभिषेवनएवैतेपठनीयाः अथाचार्योय
जमानस्यपश्चिमतःस्थित्वासव्यपाणिगृहीतकुशाग्रेणयजमानशिरसिऔदुंबरेणस्रुवेणसार्षपंतैलंजुहुयात ॐ पितायस्वाहा

ग्रां॰
६
6

यजमानो मितायेदं न मम मेति स्पष्टे दिक्षेवं सर्वत्रापि ॐ संमिताय स्वाहा ॐ शालाय ॐ कटंकटाय ॐ कूष्मांडाय ॐ राजपुत्रायेति अथा
चार्यो ऽर्चनाद्याज्यभागांतं कृत्वा चरुणा मितादिभ्यः स्वजुहुयाद्यजमानं न तु पूर्ववत्त्यजेत् आचार्यः स्विष्टकृदादि ग्रगोमावि मोकांतं कर्म
शेषं समापयेत् यजमानस्त्वभिषेकशालायामिंद्रादिदशलोकपालेभ्यो न्यत्रादिक्षु विदिक्षु च बलीनं दद्यात् एतानि त्वग्निस्थापनं च तु होम
दिक्पालबलिदानानि मितादिहुतमनुरुध्योक्तानि। ततो मिताय एष बलिर्न मम मेति यायसेन माषभक्तेन वा मितादिभ्यो बलिं दत्वा विनायकोवि
क्ष्मेरग्रतः सक्तुदेवहतं तंदुलानां मांसेन तिलपिष्टेन वा मिश्रमोदनं मत्स्यमांसं पक्वमपक्वं च गौड़ी पैष्टी माध्वीति त्रिविधां सुरां चः व्राह्मणाप्यमां
सस्थाने सलवणाय यसं मूरास्थाने सलवणां दुग्धं चित्रं पुष्पं सुगंधिद्रव्यं मूलकं पूरिकाः अपूपाः उंडेरकस्रजः दध्यन्नं पायसं गुडमिश्रं तंदुला
दिपिष्टं मोदकांश्च पात्रे संस्थाप्य तत्सुपाय विघ्नहे इति मंत्रेण चांविकायै निवेदयेत् अथाचार्योन्यत्र
सर्वमुपहारशेषं संस्थाप्य चतुष्पथं गत्वा तत्र गोमयेनोपलिप्य कुशानास्तीर्य तत्र सर्वं प्राङ्मुखं संस्थापयेत् यजमानस्त्वेतैर्मंत्रैर्बलिं दद्या
त् बलिं गृह्णंत्विमं देवा आदित्या वसवस्तथा मरुतोथाश्विनौ रुद्राः सुपर्णाः पन्नगा ग्रहाः असुरा यातुधानाश्च पिशाचा मातरोरगाः शाकिन्यो
यक्षवेतालयोगिन्यः पूतनाः शिवाः जंभकाः सिद्धगंधर्वा नागा विद्याधरा नगाः दिक्पाला लोकपालाश्च ये च विघ्नविनायकाः जगतां शां
तिकर्तारो ब्रह्माद्याश्च महर्षयः माविघ्नं मा च मे पापं मा संतु परिपंथिनः सौम्या भवंतु तृप्ताश्च भूतप्रेताः सुखावहाः इति देवादिभ्यश्च सुमरुद
श्विरुद्रसुपर्णपन्नगग्रहासुरयातुधानपिशाचमातृरगशाकिनीयक्षवेतालयोगिनीपूतनाशिवजंभकसिद्धगंधर्वनागविद्याधरनगदिक्
पाललोकपालविघ्नविनायकजगच्छांतिकर्तृब्रह्मादिमहर्षिभूतप्रेतेभ्य इदं न मम मेति त्यागः ततः शिरसा भूमिं गत्वा पुष्पपुत्रमर्धं तन्तु

राम॰
६

रूपायेतिमंत्रेणविनायकायसुभगायाइत्यंबिकायैवदद्यात् ततोदूर्वासर्षपपुष्पाणांपूर्वोक्तविनायकमंत्रेणविनायकायांजलिंदद्यात् अंबिका
यैनमंत्रेणतथैवदद्यात् ततोविनायकमंबिकांचोपतिष्ठेत् मंत्रस्तु रूपंदेहियशोदेहिभगंभगवतिदेहिमे पुत्रान्देहिधनंदेहिसर्वान्कामांश्चदेहि
मे अस्मिन्स्त्रगंभगवदेहिमइत्यनेनविनायकमुपतिष्ठेत् अनंतरंयजमानः प्राङ्मुखोपविष्टःस्वपुरवानावायाँदोन्सजयित्वांचार्यायवासोयुग्मनृपा
अतिप्रसन्नात्याययाशक्तिदक्षिणांदद्यात् ततश्चान्तिषुब्राह्मणान्स्वमहइत्यनेनमंत्रेणनुदेवगणाइत्यनेनवविनायकमंबिकांचोपयथा शक्तिविनाय
कप्रीत्यर्थमंबिकाप्रीतयेचब्राह्मणान्भोजयित्वासंकल्प्यवायमम्नत्वेत्याद्युक्त्वानातिरिक्तंसर्वंसंपूर्णमस्त्वितितान्नमंप्राथ्यतैरनुज्ञातः सुहृ
द्भिर्भुंजीत श्रीमच्छंकरभट्टसूरिसुनुभट्टनीलकंठकृतौभास्करेशांतिमयूखेविनायकशांतिपद्धतिः अथग्रहयज्ञः स्कांदेदेवदानवगंधर्वा
यक्षराक्षसकिंनराः पीड्यंतेग्रहपीडाभिः किंपुनर्भुविमानवाः शनैश्चरेणसौदासोनर्मदायांनियोजितः राहुणापीडितोराजानलोभ्रांतोमहीत
ले अंगारकनिरोधेनरामोराष्ट्राच्चिवासितोनियोजितः राहुणापीडितोराजानलोभ्रांतोमहीतले अंगारकनिरोधेनरामोराष्ट्राच्चिवासितः अष्टमेशशीकेनहि
रण्यकशिपुर्हतः रविणासप्तमस्थेनरावणोविनिपातितः गुरुणाजन्मसंस्थेनहतोराजासुयोधनः पांडवाबुधपीडायांविकर्माणिनियोजिताः ब
हृतोशनसायुद्धेहिरण्याक्षोनिपातितः एतेषामन्येववहवोग्रहदोषैस्तुपीडिताः याज्ञवल्क्यः ग्रहाधीनानरेंद्राणामुच्छ्रायाः पतनानिच भावा
भावौचजगतस्तस्मात्पूज्यतमाग्रहाः प्रयोगपारिजातेच्यवनत्वपरिमल्ले कार्यांतरेषुसर्वेषुप्रतिष्ठास्वध्वरेषुच नववेश्मप्रवेशेचगर्भाधानादि
कर्मसु आरोग्यस्यान्समयेसंक्रांतौरोगसंभवे अभिचारेचयः कुर्याद्ग्रहयज्ञंविधानतः सोभीष्टफलमाप्नोतिनिर्विघ्नेननसंशयइति या
ज्ञवल्क्यः श्रीकामः शांतिकामोवाग्रहयज्ञंसमाचरेत् वृष्ट्यायुःपुष्टिकामोवातथैवाभिचरन्नपि मात्स्योग्रहयज्ञस्त्रिधाप्रोक्ताः पुराणश्रु

श्री०
८

त्रिकोविदैः प्रथमो पुनर्होमश्चलक्षहोमस्ततः परं तृतीयः कोटिहोमस्तु सर्वकामफलप्रदः ग्रहस्योत्तरपूर्वेणामंडपं कारयेद्बुधः रुद्रायतनभू
मौवाचतुरस्रमुदक्प्लवं दशहस्तमथाष्टौ वा हस्तान्कुर्याद्विचक्षणः तस्य द्वाराणि चत्वारि कर्तव्यानि विचक्षणैः स्कांदे नवग्रहमखे कुंडं हस्तमात्रं स
मेखलं चतुरस्रमधोहस्तं योनिवक्त्रं सुमेखलं योनिरेवं वक्तव्यं स्यात् ततः पश्चादिक्षामनायां तु योन्याद्याकारा अपि भवंति चतुरंगुलविस्तारा मेखला
लानुद्धृता अत्र विशेषोपदेशादेकैव मेखला मानं प्रवितस्तिमात्रा योनिः स्यात् षट्सप्तांगुलविस्तृता। कूर्मपृष्ठोन्नता मध्ये पार्श्वयोस्त्र्यंगुलोछ्रि
ता गजोष्ठसदृशी तद्वदायता छिद्रसंयुता मेखलोपरि सर्वत्र अश्वत्थदलसंनिभा एकं कुंडं च मध्ये ऐशानभागगद्वीच्यां वेति हेमाद्रिः अयुतादिहो
मे प्रकृत्य वसिष्ठः कुंडं तन्मध्यभागे तु कारयेच्चतुरस्रकं कुंडस्यैशानभागे तु पूज्या वेदिं प्रकल्पयेदित्याह अत्र चतुरस्रमित्यनेन त्रिकोणादिपुरस्का
रेणाविहितानामाकारविशेषाणां पुरस्कारेणाविहितस्य योन्याकारस्य निवृत्तिः योनेऽपुच्छाः सुमंडलेऽह्यास्य इत्याद्याः काम्यस्त्वाकारा भवंत्येव
वेद्यां विशेषमाह गोभिलः कुंडस्यैशानुदीच्यां वा प्राच्यामुत्तरतोऽपि वा चतुरस्रं चतुर्हस्तं कर्तव्यं ग्रहपीठकं श्रीकामः पूर्वेण कुर्यात्पुष्ट्यर्थं दक्षिणेन तु
पश्चाद्विजन्मप्रिहार्थं शान्त्यर्थं चोत्तरेण तु ईशान्यां सर्वकामाय ताग्नेय्यां त्वभिचारके नैऋत्यां पुत्रलाभाय पुष्ट्यर्थं वायवे तथा इति तिवेदो तु स्थंडिलय
ज्ञेयिका यो वसिष्ठः लिखेदष्टदलं पद्मं वेदिकोपरि तं दुलैः अत्रैकाग्निब्रह्माचार्यसमुत्क्रानेषां नवसंस्थां कुंडे पृतत्त्रह्मकारांस्त्वाहवयो
गपारिज्ञाते भगवान् मनोरमे पुरोदेशे महोमध्यात्मामले कृतां कृत्वा तु संहतं प्राज्ञो ग्रहस्थानं प्रकल्पयेत् तन्मध्ये भास्करस्थानं राहोर्दक्षिण
पश्चिमेशानेत्तु पश्चिमे स्थानं केतोरुत्तरपश्चिमे उत्तरस्यां गुरोः स्थानं स्वंस्वं स्थंडिलं भवेत् स्थंडिलमग्रमध्ये भास्करस्य तु वृत्तं स्याद्वंद्रस्य चतुरस्र
कं कुजस्य तु त्रिकोणं स्याद्वाणाकारं बुधस्य तु गुरोर्दीर्घचतुष्कोणं पंचकोणं पंचकोणं सितस्य तु चापाकारं शनेरा हो: सूर्पं केतोर्ध्व रा०
८

जाकृति नवधा विभजेदग्निं श्रौतकर्मविधानतः ऋत्विजश्च यथायोगं कुर्युर्ब्राह्मणाः पृथक्कुण्डे पृथक्कुण्डे अथ सुवर्णं जुहुयात् सूर्यपावककद्र
कान् ऋत्विजो जुहुयुः सर्वे एकवर्णा वा पृथक् पृथक् अष्टौ वा शकलान् गृहमारोपणादिषु प्रधानाग्नौ विधाये मानित्य होमं समाचरेदिति
अत्रैव स्थण्डिलं भवेदित्यनेन स्थण्डिलानां कुण्डानां च समस्तानामारोपणादिषु प्रधानाग्नौ विधाय मानित्यं होमं समाचरेदिति कुण्डे घृग्निप्रणी
याज्यभागान्ते कोटिहोमे सिद्धिर्गुडोदनादिहोमविशिरेज्येन वग्रहादिमंत्रैर्हुत्वा व्यस्तसमस्ताभ्याहृतिभिश्च तिलान् हुत्वा स्विष्टकृदादिहोमशेषं कृ
त्वा पूर्णाहुतीं जुहुयादिति कुण्डमुक्तं कांडे तस्य चोत्तरपूर्वेण स्थंडिलं हस्तमात्रकं त्रिवप्रं चतुरस्रं च वितस्त्युच्छ्रयसंमितं स्थंडिलं वेदिः वप्रो मेख
ला मात्स्ये द्व्यंगुलोच्छ्रितो वप्रः प्रथमः समुदाहृतः त्र्यंगुलोच्छ्रायसंयुक्तं वप्रद्वयमथोपरि द्व्यंगुलस्तत्र विस्तारः सर्वेषां कथितो बुधैः तत्र मह
नाह याज्ञवल्क्यः सूर्यः सोमो महीपुत्रः सोमपुत्रो बृहस्पतिः शुक्रः शनैश्चरो राहुः केतुश्चेति ग्रहाः स्मृताः स्कांदे नवग्रहमखे कुर्याद्धिवि
जश्चतुरः शुभान् अथवा चैकमभ्यर्च्य विधिना ब्राह्मणानिह तथा नवग्रहमखे विप्राश्चत्वारो वेदवादिनः अथवा ऋत्विजौ शांतौ द्वावेव श्रु
तिकोविदौ द्वावेवायुतहोमे तु रथमज्ञेन विस्तरेदिति त्रिविधमपि नवग्रहमुपक्रम्य वसिष्ठस्तु षोडशब्राह्मणान् सुहान् दंगान् तविव जिता
न् तेषां मध्ये श्रेष्ठतममाचार्यं तं प्रकल्पयेदिति अत्र पारियातेन वा आचार्यस्यैकस्य प्रह्वाष्टावृत्विजः आचार्येण तु वप्यस्य ग्रहार्चनफले
न तत्र इत्युक्तेः आचार्यकर्म स्वकुर्यात् परैस्त्वारंभमात्रं धेन्वाद्याग्रहदक्षिणाश्च पिशकस्यैव देया इत्याद्युक्तं तदयुक्तं उपक्रमे एका
चार्यस्मृतेराचार्याणामाचार्यसमुदाये प्राणवदुपदधातीतिवत् लिंगगमे समवायमात्रेण त्वनवपदइत्युपसंहारस्यपदोपपत्तेः उपक्र
मेपि यद्यप्याचार्यस्य संस्कार्यत्वे नैकत्वमविवक्षितं तथाप्याचार्यस्य भूतभाव्युपयोगाभावात् संस्कार्यत्वानुपपत्तेः हतश्चाचार्यः

शां० ८ स्वकर्मकुर्यादितिकस्मिन्नेवाकन्नयादेयत्वाद्दाचार्यस्यप्रवत्स्येकत्वंविवक्षितं अपयादितंचेद्मध्वर्युंवृणीतेहोतारंवृणीतेपुरोहितंवृणीतइ
त्यत्रापिश्चेजन्मभूर्गोत्रमग्निस्ववर्णाः स्थानमुखानिच योज्ञात्वाकुरुतेशांतिंग्रहाः स्तेनावमानिताः तत्रवर्णाजन्मनी आदद्यात्पोद्दीये हृद्वप
रागारः शक्रः कश्यपोभानुः शुक्लोब्रह्मसुतः शशी रक्तोरुद्रसुतोभौमः पीतः सोमसुतोबुधः पीतांगिरसः सुराचार्यः शुक्लः शुक्रोभृगूद्वहः
कृष्णः शनिरवेः पुत्रः कृष्णाराहुः प्रजापतेः कृष्णःकेतुः कृशानूत्थः पापास्त्रयोप्यमी स्कांदे भत्यन्नोर्कः कलिंगेषुयमुनायांचचंद्रमाः
त्वंकारकान्त्वेष्वायांमगधायांहिमांशुजः सैंधवेषुगुरुर्जातः शुक्रोभोजकटेतथा शनैश्चरस्तुसौराष्ट्रे राहुर्वैराठिनांपुरे अंतर्वेद्यांतथाके
8
नुरित्येताग्रहभूमयः यस्ययस्यचयद्गोत्रंतेनैवस्थाप्यास्ततः परं आदित्येकाश्यपेगोत्रेआत्रेयस्त्वंद्रमाभवेत् भारद्वाजोभवेद्भौमस्तथा
त्रेयस्त्रसोमजेः शक्रस्त्वांगिरसोगोत्रः शुक्रोवैभार्गवस्तथा शनिः काश्यपस्त्वापराहुः पैठीनसिस्तथा कितवोजैमिनीयास्त्वग्रहाग्निस्त
दनंतरं आदित्योकपिलोनामपिंगलः सोमउच्यते धूमकेतुस्तथाभौमोजाठराग्निर्बुधः स्मृतः गुरोश्चैवशिखीनामशुक्रोभवतिहाटकः
शनैश्चरोमहातेजाराहुकेत्वोर्हुताशनः एतानिग्रहविशेषतोग्निनामानि कर्मविशेषतोपिदेवीपुराणे शुभोग्रहविधौह्यग्निर्लक्षहोमे
पराजितः कोटिहोमेशिवोवह्निः सर्वकामप्रदायक कचित्तु लक्षहोमेतुवह्निस्यात्कोटिहोमेहुताशनइति स्कांदे भास्करंगारकौरक्तौमध्ये
तौशुक्लनिशाकरौ सोमपुत्रोगुरुश्चैवतावुभौपीतकौस्मृतौ कृष्णंशनैश्चरंविद्याद्राहुंचित्रांश्चकेतवः मध्येतुभास्करंविद्याच्छशिनंपूर्वद
क्षिणे दक्षिणेलोहितंविद्याद्बुधंपूर्वोत्तरेणतु उत्तरेणगुरुंविद्यात्पूर्वेणैवतुभार्गवं पश्चिमेनशनिंविद्याद्राहुंदक्षिणपश्चिमे पश्चिमोत्तरतः
केतुः स्थाप्योवैमस्त्कमंडलेः अथवावर्णाकेः कार्याःकार्याः स्वर्णादिधातुभिः याज्ञवल्क्यः ताम्रकात्स्फटिकाद्रक्तचंदनात्स्वर्णाज्जावुभौ राम० ८

रक्तताद्यमन्यो मात्कांस्यात्कार्याग्रहास्तथा वसिष्ठः यथारुचिप्रमाणेन प्रतिमाः कल्पयेत्सुधीः अत्र सर्वत्र ग्रहाणां सूर्यादिः क्रमः स्पष्टः
बोधायनस्तु सूर्यांगारकशुक्रचंद्रबुधगुरुशनयइत्याह स्कांदे भानुं तु मध्ये लाकारं सोमं तु चतुरस्रकं अंगारकं त्रिकोणं च बुधं बाणाकृतिं त
था दीर्घचतुरस्रं गुरुं पंचास्रं भार्गवं तथा धनुस्तुल्यं शनिं विद्याद्राहुं शूर्पाकृतिं तथा ध्वजाकाराः केतवस्तु गणेशं तत्र नूपिणास्पिराहुस्तु घटावयव
युक्तं स्यापपेस्युक्तेतदुलैर्वर्णकैर्लेख्याइत्येतत्स्पत्तपोर्मत्स्याकाराकारेतीतिहेमाद्रिः तत्रैव शुक्रार्कौ प्राङ्मुखौ ग्लसमखः शनिः सोमः शेषा
दक्षिणतोमुखाः इदंचशुक्रादीनांप्राङ्मुखत्वादिअग्न्यादिस्याभिमुखाः सर्वइतिमात्स्योक्तादित्याभिमुखत्वेनविकल्प्यते यत्तुहेमाद्रिर्विकल्पपरि
ज्ञिहीर्षया प्राङ्मुखावृहद्दृष्टीत्रदक्षु रवावामहूष्यो ग्रत्यमुखौधौहृषिः दक्षिणतोमुखाः दक्षिणाहस्यघटति ख्यावश तत्र मूलं चिंत्यं विरोधतादृवस्थ
च वर्णोनूपगुणोपेतान् आहृत्यावाहयेत्तुतान मात्स्यपुराणोक्तिविधकथितेकृत्वाग्न्यग्रणावाचनं अधिष्ठापनं कृत्वावेद्यामावाहयेत्सुरान्
देवानीतत्रसंस्थाप्या विंशांगुलिद्विहस्ताधिका आदित्याभिमुखाः सर्वेसाधिप्रत्यधिदेवताः विष्णुधर्मोत्तरे ईश्वरः परंत्रवस्वामिपोदेवोयोग्रहः
स्मृतः अग्निरर्कः स्मृतः सोमोवरुणः पाक्षिकोर्त्तितः अंगारकःकुमारस्तुबुधस्तुभगवान्हरिः बृहस्पतिः स्मृतः शुक्रः शुक्रोदेवीवयार्वती प्रजापति
मिजायच ग्रजायतेतिसोरापश्चापगोरितिराहवे केतुर्ग्रहास्तेसुरोः स्मृताः अतरवाग्न्यादिलिंगकामंत्रासूर्यादिस्थापनेनक्ताः स्कांदेअग्नि
हूतंदिनेशाय सूर्यायासंतइत्यपि स्योनापृथिवीसोमायइदंविष्णुर्बुधायच इंद्रस्त्वांसुरेज्यायशुक्रंज्योतिः मिजायच प्रजायतेतिसोर
यश्चापगोरितिराहवे केतवेब्रह्मजज्ञानं स्वैस्वैर्मंत्रैः प्रतिष्ठिताः एतेषांचमंत्राणां व्याहृत्यावाहयेत्तुतानितिसुक्तामिर्व्याहृतिभिरावाहनेवि
कल्पः मदनरत्नाग्रहान्स्थापयेत्पीठेदाद्याहृतिभिरावाहन एतैर्मंत्रैः स्थापनमित्यूचेयाज्ञिकानेवामनस्तान्प्रणवेनत्वादिनः कृत्वामुखं

ग्रां० वः स्वः स्मृतः पदं चतुर्थ्यान्तमसंयुक्तं नमस्कारान्तयोजितं एष मन्त्रः समाख्यातो ग्रहपूजाविधायकः अनेनावाहनं कुर्यात् अनेनैव विसर्जनमि
९ त्येके अत्रावाहनवाक्येषु विशेषमाह बौधायनः किरीटिनं पद्मासनं पद्मकरं पद्मगर्भसमद्युतिं सप्ताश्वं सप्तरज्जुं कलिङ्गदेशजं काश्य
पगोत्रं विश्वामित्रार्षं त्रिष्टुप्छन्दसं रक्ताम्बरधरं रक्ताभरणभूषितं रक्तगन्धानुलेपनं रक्तछत्रध्वजपताकोपशोभितं मुकुटकेयूरमणिशो
भितं आरुह्य रथं दिव्यं मेरुं प्रदक्षिणीकुर्वाणं ग्रहमण्डलप्रविष्टमधिदेवताग्निसहितं प्रत्यधिदेवतेश्वरसहितं रक्तवृत्तमण्डले पूर्व
मुखमादित्यमावाहयामि किरीटिनं रक्तमाल्याम्बरं रक्तशूलगदाधरं चतुर्भुजं मेषगमनमवन्तिदेशजं वासिष्ठगोत्रजं जमदग्न्यार्षं ज
गतीछन्दसं रक्ताम्बरधरं रक्ताभरणभूषितं रक्तमाल्यानुलेपनं रक्तछत्रध्वजपताकिनं मुकुटकेयूरमणिशोभितमारुह्य रथं दिव्यं मे
रुं प्रदक्षिणीकुर्वाणं ग्रहमण्डलप्रविष्टमधिदेवताभूमिसहितं प्रत्यधिदेवतास्कन्दसहितं त्रिकोणरक्तमण्डले दक्षिणामुखमङ्गारकमा
वाहयामि किरीटिनं श्वेतवर्णं चतुर्भुजं दण्डिनं वरदं काञ्चनमाल्यसूत्रकमण्डलुं कीकटदेशजं भार्गवगोत्रजं शौनकार्षं पङ्क्तिछन्दसं श्वे
ताम्बरधरं श्वेताभरणभूषितं श्वेतगन्धानुलेपनं श्वेतछत्रध्वजपताकिनं मुकुटकेयूरमणिशोभितमारुह्य रथं दिव्यं मेरुं प्रदक्षिणीकु
र्वाणं ग्रहमण्डलप्रविष्टमधिदेवतेन्द्राणीसहितं प्रत्यधिदेवेन्द्रसहितं शुक्लपञ्चकोणमण्डले प्राङ्मुखं भगवन्तं शुक्रमावाहयामि किरी
टिनं श्वेताम्बरधरं दशाश्वं श्वेतभूषणं पाशपाणिं द्विबाहुं वनायुदेशजमत्रिगोत्रमात्रेयार्षमनुष्टुप्छन्दसं श्वेताम्बरधरं श्वेताभरणभूषि
तं श्वेतगन्धानुलेपनं श्वेतछत्रपताकिनं मुकुटकेयूरमणिशोभितमारुह्य रथं दिव्यं मेरुं प्रदक्षिणीकुर्वाणं ग्रहमण्डलप्रविष्टमधिदेवता रा०
प्सहितं चतुरस्रमण्डले प्रत्यग्मुखं सोममावाहयामि किरीटिनं पीताम्बरधरं पीतवर्णं कर्णिकारसमद्युतिं विकचपद्मगदापाणिं ९

सिंहस्थं वरदं मगधदेशजमत्रिगोत्रजं भारद्वाजार्षजं बृहतीछंदसं पीतांबरधरं पीताभरणभूषितं पीतगंधानुलेपनं पीतछत्रध्वज
पताकिनं मुकुटकेयूरमणिशोभितमारूढरथं दिव्यं मेरुं प्रदक्षिणीकुर्वाणं ग्रहमंडले प्रविष्टमधिदेवताविष्णुसहितं प्रत्यधिदे
वताविष्णुसहितं पीतवाणं मंडले दक्षिणामुखं बुधमावाहयामि किरीटिनं पीतवर्णं चतुर्भुजं दंडिवरदं साक्षसूत्रकमंडलुं
सिंधुदेशजमांगिरसगोत्रं वासिष्ठार्षमनुष्टुप्छंदसं पीतांबरधरं पीताभरणभूषितं पीतगंधानुलेपनं पीतछत्रध्वजपताकिनं मुकु
टकेयूरमणिशोभितमारूढरथं दिव्यं मेरुं प्रदक्षिणीकुर्वाणं ग्रहमंडले प्रविष्टमधिदेवतेंद्रसहितं पीतदीर्घचतुरस्रमंडले उदङ्मुखं गु
रुमावाहयामि किरीटिनमिंद्रनीलसमप्रभं त्रिशूलधरं वरदं गृध्रवाहनं सवाणबाणासनधरं सौराष्ट्रदेशजं काश्यपगोत्रजं भृग्वार्षं गायत्री
छंदसं कृष्णांबरधरं कृष्णाभरणभूषितं कृष्णगंधानुलेपनं कृष्णध्वजपताकिनं मुकुटकेयूरमणिशोभितमारूढरथं दिव्यं मेरुं प्रदक्षि
णीकुर्वाणं ग्रहमंडले प्रविष्टमधिदेवताप्रजापतिसहितं प्रत्यधिदेवतायमसहितं कृष्णधनुर्मंडले पश्चिममुखं शनैश्चरमावाहयामि
किरीटिनं करालवदनं खड्गचर्मशूलधरं सिंहासनस्थं पूर्वदेशजं याठलिगोत्रमांगिरसार्षमनुष्टुप्छंदसं कृष्णांबरधरं कृष्णाभरण
भूषितं कृष्णगंधानुलेपनं कृष्णध्वजपताकिनं मुकुटकेयूरमणिशोभितमारूढरथं दिव्यं मेरुं प्रदक्षिणीकुर्वाणं ग्रहमंडले प्रविष्टम
धिदेवताकालसहितं प्रत्यधिदेवताकालसहितं कृष्णसूर्पमंडले दक्षिणामुखं राहुमावाहयामि धूम्रान् द्विबाहून् पाशधरान् विकृ
ताननान् नरग्रध्रवाहनान् किरीटिनो मध्यदेशजान् जैमिनिगोत्रजान् गौतमार्षान् नानाछंदसश्चित्रांबरधरान् चित्राभरणभूषितान् चि
त्रगंधानुलेपनान् कृष्णापिंगध्वजपताकिनो मुकुटकेयूरमणिशोभितानारूढरथान् दिव्यं मेरुं प्रदक्षिणीकुर्वाणान् ग्रहमंडले प्रवि

ष्टमधिदेवतेन्द्रसहितं पीतदीर्घचतुरस्रमंडलेऽत्र दक्षमुखं गुरुमावाहयामि किरीटिनमिंद्रनीलसमप्रभं त्रिशूलधरं खड्गं श्वेतवाहनं सबाणबाणधारणास
ग्रा० नधरं सौराष्ट्रदेशजं कश्यपगोत्रजं भृगावर्गगायत्रीछंदसं कृष्णांबरधरं कृष्णमाभरणभूषितं कृष्णगंधानुलेपनं कृष्णध्वजपताकिनं मुकुटकेयू
१० रमणिशोभितमारुह्य रथं दिव्यं मे रूपवद्भिर्गणैः कुर्वाणं ग्रहमंडले प्रविष्टमधिदेवताप्रजापतिसहितं प्रत्यधिदेवता यमसहितं कृष्णधनुर्मंडले प्रत्यमु
खं शनैश्चरमावाहयामि किरीटिनं करालवदनं खड्गचर्मशूलं धरं शितिहासमनुपूर्ववदेशजं यारलिगोत्रमाणिरत्नार्थमनुष्टुप्छंदसं कृष्णांबरधरं कृष्णमाभ
रणभूषितं कृष्णगंधानुलेपनं कृष्णध्वजपताकिनं मुकुटकेयूरमणिशोभितमारुह्य रथं दिव्यं मे रूपवद्भिर्गणैः कुर्वाणं ग्रहमंडले प्रविष्टमधिदेवताका
10 लसहितं प्रत्यधिदेवता कालसहितं कृष्णशूर्पमंडले दक्षिणामुखं राहुमावाहयामि धूम्रानद्विबाहवः धरान् विकृताननान् नानागृध्रवाहनान्
किरीटिनो मध्यदेशजान् जैमिनिगोत्रजान् गौतमार्षान् नानाछंदसमश्चित्रांबरधरान् विचित्राभरणभूषितान् सचित्रगंधानुलेपनान् नानाकृष्णापीतध्वजपताकि
नो मुकुटकेयूरमणिशोभितानारुह्य रथं दिव्यं मे रूपवद्भिर्गणैः कुर्वाणान् ग्रहमंडले प्रविष्टान् अधिदेवताब्रह्मसहितान् प्रत्यधिदेवताचित्रगुप्तस
हितं मे रूपवद्भिर्गणैः कुर्वाणान् ग्रहमंडले प्रविष्टान् अधिमि   स्कांदे   ईश्वरं भास्करे विद्यादुमां विद्यात्रिशाकरे स्कंदमंगारके विद्याद्धेनारायणं
विदुः गुरौ वेदनिधिं विद्यादुः केशं काव्ये विधीयते शनैश्चरे यमं विद्याद्राहोः कालं तथैव च चित्रगुप्तोऽधिपः केतोरित्येता ग्रहदेवताः वेदनिधिर्ब्र
ह्मा नवैव वक्ष्ये स्थानानि देवानामीश्वरादिषु यथाक्रमं सूर्यस्येवोत्तरे शंभुमुमां सोमस्य दक्षिणे स्कंदमंगारकस्यैव दक्षिणस्यां निवेशयेत् सौ
म्यात्याम्यमनोविष्णुं ब्रह्माणं जीवस्य पूर्वतः इंद्रं मैत्र्यां सितादुद्दिष्टिं दान्तदाग्नेयतो यमं राहोः पूर्वोत्तरे कालं सर्वभूतभयावहं केतोर्नैर्ऋतिदिग्भागे चि राम०
त्रगुप्तं निधापयेत् इंद्रं मैत्र्यां सितादुद्दिष्टिं दानदाग्नेयतो यमं राहोः पूर्वोत्तरे कालं सर्वभूतभयावहं केतोर्नैर्ऋति दिग्भागे चित्रगुप्तं निधापयेत् १०

स्कांदे अतः स्थापनमंत्रांश्च कथयाम्यनुपूर्वशः । इमं देवा असपत्नमिति श्रीसूर्यं निवेशयेत् यावेत्तां यत्स्कंदेति च स्कंदं विष्णुं विष्णोरराटमिति आब्रह्म
मिति ब्रह्माणं सजोषेंद्रेति वासवं यमाय त्वेति च यमं कालं कार्षिरसीति च चित्रावावसोरिति मंत्रेण चित्रगुप्तान्निधापयेत् अग्निरापः क्षितिर्विष्णु
रिंद्रश्चैंद्री प्रजापतिः सर्पा ब्रह्मा च निर्दिष्टा अधिदेवा यथाक्रमं अग्निं दूतमिति त्वमेवकृशानुस्वरूपं दत्तम स्योना पृथिवीमेदिन्या इदं विष्णुर्विष्णु
वे इंद्रायेंद्रो इतींद्रस्योन्नामपदेशचीं स्थितौ प्रजापते प्रजेशस्य रूपं च ब्रह्मेति वै विधेः नमोस्तु सर्पेभ्यः सर्पाणां स्थापनेन मनः ग्रहदेवाधि
देवानामेवं घंकुसुमानि च ग्रहवसानं तानं स्थापनं चानुपूर्वशः अत्र सूर्यादयो ग्रहा ईश्वरादयो देवाः अग्न्याद्यो धिदेवाः तत्रेश्वरादिदेवानां स
र्यस्येवो नरेशं पुमित्यादिना पूर्वं स्थलान्युक्तानि अग्न्याद्यधिदेवानामधिदेवतात्वेन व्यवहृताः अग्न्यादयः प्रत्यधिदेवतात्वेन तेषां स्थाना
नरं चोक्तं अधिदेवा दक्षिणतो वा अधिदेवतमेव प्रत्यधिदेवताः स्थापनीयाः अयं तेन आहुतीभिः पंचमकुं पंचक तत्रैव वामे स्थापयेत्तु देवतानां स्था
नानंतरं चोक्तं रुद्रं त्र्यंबकमंत्रेण श्वेतवस्त्रतोयसेत् सोमस्याग्रेय दक्षिणे सोमस्तेन मंत्रकालजाय स्कंदेति भौमस्य स्कंदं याम्ये प्रदापयेत् विष्णु
विष्णो रराटेनु पञ्चेन्सूर्य बुधस्यानु गुरोरुत्तरतो ब्रह्मा ब्रह्मेति मंत्रतः सजोषेंद्रेति शुक्रस्य प्राच्यां शक्रं निधापयेत् शनिः पश्चिमतः स्थाप्योऽय
यमाय त्वा मायेत्यृचा यमः कार्षिरसीति मंत्रेण राहोः कालेन तथोत्तरे चित्रगुप्तं तु केतूनां चित्रावसोरिति मंत्रेण ग्रहाधिदेवताः स्थानाः पृथग्वा
तोधिदेवताः अग्निरापो धरा विष्णुरिंद्र इंद्राणी प्रजापतिः सर्पा ब्रह्म च निर्दिष्टा अधिदेवा यथाक्रमं ग्रहदेवतयोर्मध्ये अधिदेवान्निवेशये
त् एतानि व वामे स्थापयेद्वापि केचित्पूर्वादिदिग्यंत्रे पारिजाते पंचप्रागदलमारभ्य हस्ताग्रेण क्रमान्न्यसेत् इंद्रादिलोकपालानां स्वतंत्रमंत्रैः प्रपूज
येत् विनायकं तथा दुर्गां वायुमाकाशमेव च आवाहयेत् व्याहृतिभिस्तथैवाश्विकुमारकौ एतेव विनायकाद्याः पंच ग्रहेभ्यस्तु उत्तरतः

स्याप्याइतिमांषदायिका: हस्तिरायस्त्रिमवायव्योन्नरहवेषुपयाक्रममिल्पन्ये राहुमंदादिनेशानांमुन्नरस्यांपयाक्रमं गणेशोदुर्गावायुस्वराहुके
त्वोस्वयस्त्रिमे आकाशमश्विनौचेतिपंवैलान्स्थापयेहुध: इतिसंग्रहानुसारेणोतिपितामहचरणा: रूपमारापरास्वस्वाटे उत्तरेशनिहूर्याभ्यांगुरुके
त्वोस्वदक्षिणे गणाधिपंप्रतिष्ठाप्यसर्वदेवनमस्कृतं रविणानिकेतुगुरुणांमध्यइतिफलितोर्थ: विनायकपदमुपलक्षणं तेनदुर्गाद्यपाद्य
इतिकेचित चंदनादिनियमस्तत्रैव दिवाकरकुजाभ्यांहिदापयेद्रक्तचंदनंचंद्रेचभार्गवेचैवसितवर्णंप्रदापयेत कुंकुमेनतुसंयुक्तंचंदनंजी
वसौम्ययो: अगरुंचंदनंदघाद्राहुकेत्वर्कजेषुच अहवर्णानिपुष्पाणिराणायआधूपमाहरहेत रवे: कुरुरुकुंधूपंशशिनसौपताहता: भौमसज्ञ
रसंचैवअगरुंचबुधस्यमे सिह्लकंगुरवेदघाद्कुकेविल्वागुरुंतथा गुग्गलुंमंदवारेतुलाक्षाराहोस्तुकेतवेकुंदुरुक: सल्लकीनियांस: सिंहकंसिह्लइति
मध्यदेशेप्रसिद्धं विल्वागुरुंविल्वफलनिर्यासमहितमगरुं मंदवार: शनिउद्देश्यस्वेतिमंत्रेणादीयंदघादनेद्विज: विहितगंधधूपादीनामसंभवेनुया
ज्ञवल्क्य: यथातथाचयाज्ञवल्क्य: गुणेष्टनहविष्यायसमवेत्तीरप्यापिहिकंदध्योदनदविविधवर्णांमांसोपिचाचमेवंवदग्राहहक्रमादेतद्विजेभोज
नोबुध: शक्तितोवायथालाभंसत्कृत्यविधिपूर्वकं घमिहृउपचाराणिसर्वेषटमपिमुस्ताहतै: मशगंधाभावेमुक्तगंधपुष्पाभावेसुगंधकं धूपा
भावेगुग्गुल: स्याद्रत्नाभावेतुमिचकं पंचामृतंगवामेवेतिश्चकनकस्यचनेति मात्स्ये आगन्नेरेणानस्मादुदक्षक्षतविभूषिते सूत्रपल्लवसंयु
क्तंपल्लवसुयुगान्वितं पंचरत्नसमायुक्तंपंचभंगयुतंतथा स्थापयेद्व्रणांकुंभंवरुणांतत्रविन्यसेत गंधाद्या: सरित: सर्वा: समुद्राश्चसरांसि
च गताश्वरथ्यावल्मीकसंगमाहृदगोकुलात मदंमान्नीयविप्रेंद्रसर्वौषधिसमन्विते स्नानार्थंविन्यसेत्तत्रयजमानस्यधर्मवित याज्ञवल्क्य: राम०
त्वर्क: पलाश: खदिरखदिर: अपामार्गोथपिप्पल: उदुंबर: शमीदूर्वाकुशाश्चसमिध: क्रमात ईश्वरादिदेवानांस्वस्वसमिद्भिरेवहोम: हे ११

माहेंद्रीदेवीपुराणे गणाधिपतये देया प्रथमा तु वराहुतिः अन्यथा विफलं विघ्नं भवतीह न संशय इति आश्वलायनः जुहुयात्समिधुसर्पि
दध्याज्येनाभिमाक्रं अग्निर्यथाक्रमं पितिसमित्सु विशेषमाह याज्ञवल्क्यः होतव्या मधुसर्पिर्भ्यां दध्ना क्षीरेण वा युताइति नचात्र संप्रतिपन्न देवता
कानेकद्रव्याणामेकैवाहुतिः सद्योप्यवर्द्दितिवाच्यं आरोतु समिदन्नाज्यैरष्टगष्टोत्तरं ज्ञानं पितिवामिहाल् अन्यत्रापि संप्रतिपन्न देवताके
स्मार्ते कर्मणापनेकद्रव्यके स्य गेव होम इति सांप्रदायिकाः बहुस्रुक पंसुशायो ववनात्पथे वे स्कांदे आकृष्णेन रजसा शोरिमं देवा तथें दवे
अग्निर्मूर्द्धेति भौमाय उद्बुध्यस्व बुधाय च बृहस्पतेति गुरवे शुक्रायाज्ञात्परिश्रुतः शनैश्चरस्य मंत्रोयं शन्नो देवी रुदाहृताकयानइति केतुं कृण्व
न्नकेतवे मात्स्ये आवो राजेति रुद्रस्य बलिहोमं समाचरेत् आपो हि ष्ठेत्युमायास्तु स्योनेति स्वामिनस्तथा विष्णोरिदं विष्णुरिति त्वमिन्द्रेति
स्वयंभुवः इन्द्रायेन्द्रो मरुत्वत इतीद्रस्य प्रकीर्तितः तथा यमस्य चायं गौरिति होमः प्रकीर्तितः कालस्य ब्रह्मजज्ञानमिति मंत्र प्रकीर्तितः चित्रगु
प्तस्य चाज्ञातमिति योराशिकाविदुः अग्निं दूतं वृणीमहइति वहेरुदाहृतः उदुत्तमं वरुणेति अपमंत्रः प्रकीर्तितः भूमेः पृथिव्यन्तरिक्षमि
ति वेदेषु पठ्यते सहस्रशीर्षापुरुषइति विष्णोरुदाहृतं इंद्रो येन्द्रो मरुत्वत इति शक्रस्य शस्यते उत्तानपर्णा सुभगेइति श्रव्याः समाचरेत प्रजा
पतेः प्रजापते न त्वदेतान्यन्य इति स्मृतः नमोस्तु सर्पेभ्य इति सर्पाणां मंत्र उच्यते एष ब्रह्मा य ऋत्विज इति ब्रह्मण उदाहृतः विनायकस्य चानन्तर
ति मंत्रो बुधैः स्मृतः जातवेदसे सुनवाम इदुर्गामंत्रोऽत्र उच्यते दूर्वां हुत्वि व मूर्द्धानं दिव इत्यपि या मयेत स्कांदे नैवेद्यशेषं हुत्वा च होममंत्राद
नंतरं व्याहृतिभिर्हुत्वा एकैकस्य यथाक्रमं अष्टोत्तरं समाहस्रं शतमष्टादिकं तथा अष्टाविंशतिरष्टौ वा एकैकस्य तु होमयेत हो
तव्यं वा अग्नयोपयत्ने घृतं मन्त्र चरुं जोत्नादिकं पुनः मंत्रैर्दशाहुतीर्हुत्वा होमो व्याहृतिभिः स्मृतः अथैतेन अग्नये स्वाहा गृहीत्वा तामथो

विकल्पितिवत् समदनं स्याद्यवेत्स्येवयथा ॥ तत्तन्मंत्राणां व्याहृतीनां च परस्परविकल्पः स्वशाखात्तरसहस्रादिसंख्यानुपपत्तेर्हूयेयिनेवेघशे
षमहोमस्तुशाखाविशेषपरइत्यपि स एकलक्षादिकः सुनर्व्याहृतिभिर्होमो मंत्रैर्दशाहुतीर्हुत्वा समनद्दस्यच यः मंत्रैर्ग्रहमंत्रैर्व्याहृतिभिर्व्यस्ता
भिश्च तानचरणात्तु स्वयं व्याहृतिभिर्हुत्वेनिएष्यगवास्त एकैकस्येतिप्रतिदेवतमष्टाहिमस्थाच्चयार्थं एकैकस्यनुहोमयेदित्येकैकपदेतु
चर्वादिद्रव्यपरं नदेवतापरं व्यस्मिन्नेवहोमेघृतचरुविधिरयं लक्षादिकाद्यैस्येनतुस्वर्थो व्याहृतिभिर्हुत्वेतिविहितेहोमेलक्षादिसंख्यावि
ध्यर्थं मंत्रैरित्यादितुचरुहोमोन्नरंसोमंराज्ञानमितिमंत्रेणाययाग्रकृतिसिध्हकुहुत्वासूर्यादिमंत्रैर्दशदशाहुतोप्रतिदेवतंलक्षहोमादिद्रव्ये
णाहुत्वाव्याहृतिभिर्लक्षादिहोमः कार्यइत्याहुः यवाघन्नतमष्टक्षेणाग्रहादिभ्यः प्रत्येकेदशाहुतीप्रतिदेवतंलक्षहोमादिद्रव्येणाहुत्वाव्या
हृतिभिर्लक्षादिहोमः कार्यइत्याहुः यवाघन्नतमष्टक्षेणाग्रहादिभ्यः प्रत्येकेदशाहुतीमंत्रमंत्रैर्हुत्वातेनैवद्रव्येणाव्यस्तसमस्तव्याहृति
भिर्युतलक्षकोद्द्यन्यतमसंख्ययाजुयादितिहेमाद्रिमदनौ तानिवद्रव्याणिदेवीपुराणे यवव्रीहिघृतक्षीरतिलकंगुश्यामाकाः पंकजा
शीरविल्वार्कदलाहोमेप्रकीर्तिताः रुद्रमुखाः प्रामुखावाकुर्युर्ब्राह्मणापुंगवाः मंत्रवंतश्चकर्तव्याचरवः प्रतिदेवतंहुत्वाचतांश्चरून्समय
कृततोहोमंसमारभेत चर्वादिकंचघृताभ्यक्तंहोतव्येहोतव्यंवघृताघक्तंचरुमपस्यादिकपुनरितिमात्स्यात् मस्यंद्रहणादिचतुर्नैवेद्यमि
त्योगुह्येत्स्यादि: तानिशुद्धा एपुत्कारस्येतानिहवींषिस्युः समित्संख्यासमाहुतीरित्याश्वलायनोक्तेः अधिदेवतादिभ्योपिहोमो हेमाद्रौ
चरुणाचसमिद्भिश्चसर्पिषाचतिलैः क्रमात् तानेतन्मंत्रैस्तुहोतव्याः क्रमादग्न्यादिदेवताः गृह्यपरिशिष्टेप्रधानदशांशेनयावदेवपौरिति
स्त्वधिदेवतादिहोमेसंख्यायासिद्धेद्विचाद्यैवाधिदेवताः पंचानांचैवयंवधेतिद्विद्वित्राः पंचधाप्रत्येकमित्यपरः केचित्तुहौत्रपोवाह्वित्राः

विनायकादीनां यं यथा स्कैकामिति केचित् प्रयोगपारिजाते इंद्रादिलोकपालांश्च तत्तन्मंत्रैः प्रपूज्य तत्तन्मंत्रैर्जयं कुर्यात्ततो होमं समा
रभेत् नृसिंहपुराणे। ततो व्याहृतिभिः पश्चाज्जुहुयात्तु तिलादिकं यावत्प्रपूज्यते संख्याल्लक्षं वा कोटिरेव वा वाश हृदयुतमपि ग्रहयज्ञस्य
न नियतकालीनः स्वेच्छायज्ञः सत्यव्रत इति मविष्योत्तरात् ततो व्याहृतिभिः कुर्यात्तिलहोमं प्रयत्नतः प्रथमोयुतहोमः स्याल्लक्षहोमो द्वि
तीयकः तृतीयः कोटिहोमः स्यात्त्रिविधो ग्रहयज्ञकः एकरात्रं त्रिरात्रं वा पंचरात्रमथापि वा। शिवगाथा विष्णुगाथाः शांतिब्राह्मणभो
जने समापयेत्प्रतिदिनं एवं भक्तिसमन्वितः इति वासिष्ठे एक रात्रादिग्रहणं नियमानादरार्थं अयुत लक्षादिनियोगिन् तिलादानं यदिति के
चित् वासिष्ठे अथाभिषेकमंत्रेणाद्यामंत्रागुल्गीतकैः पूर्णकुंभेन तेनैव होमांते प्रागुदङ्मुखे अव्यंगावयवैर्ब्रह्मन् हेमस्रग्दामभू
षितैः यजमानस्य कर्तव्यं चतुर्भिः स्नापनं द्विजैः अभिषेकमंत्राः प्रयोगे वक्ष्यंते वसिष्ठः स्वस्तिकं कल्पयित्वाभिषेकं ततः कुर्युः साचार्याः
षोडशर्त्विजविविधैर्मंगलैर्घोषैः सूतमागधजैः सह ततः स्नात्वाभिषिक्तस्य शक्त्यार्थं बलिमुत्क्षिपेत् दिग्विदिक्षु विचित्रान्नैर्दीयैर्नीराजन
येत्ततः शुक्लमाल्यांबरधरः शुक्लगंधानुलेपनः ततो मंडपमागत्य ध्यायेदग्निं ग्रहान्सुरान् प्रत्येकं प्रतिमंत्रेश्वरं बाहुभ्यांजलिं नम
न् वा मन आचार्यप्रभृतिभ्यश्च ग्रहास्तेन फलं ततः समिदाज्यचरूणां च तिलहोमफलं च यत् ब्रह्मणे कुंभपूजायाश्चार्चनस्य
फलं च यत् गणपत्ये च याश्चो मातुर्गादिद्वंद्वं गदेवताः तासां न यफलं सम्यक्कृत्सक्रिया जलपूर्वकेण तानि च वामनं ववांति निर्मलानी
ति पितामहचरणाः वासिष्ठ गोभिलवच्च च मामपिके विद्युद्धः वसिष्ठः ततो जयादजुहुयात् पूर्णाहुतिमथाचरेत् तत्रैव मंत्रेण
मग्नेत्रग्रेद्वति पूर्णाहुतिं चरेत् अग्निपुराणे मूर्ध्नीनं दिवमंत्रेणासंसवेणावधारय दद्याद्दक्षायपूर्णाद्येनोपविश्य कदाचनेति मा

त्से पूर्णाहुतिं च मूर्द्धानं दिव इत्यनया नयेत् अत्रापि च शाखाभेदैकादशद्वादशकपालभेदैर्थैन्द्राग्नेकावदानेके मंत्रपुस्तकापा अनेकस्यपुस्त्या
 अपि पूर्णाहुतेरेकत्वान्मंत्राणां विकल्पः उपांशुयाजाद्वशाखाभेदभिन्नानां याज्यानुवाक्यानां समुच्चयेनतु पठंति वसोर्द्धारा त्वयुतहोमे नास्ति प्र
 माणाभावात् ततः शुक्लांबरधरः शुक्लगंधानुलेपनः सर्वौषधैः सर्वगंधैः स्नापितो वेदपुंगवैः यजमानः सपत्नीकस्त्वृत्विजस्तान्समाहितः
दक्षिणाभिः प्रयत्नेन पूजयेद्गतविस्मयः सूर्याय कपिलां धेनुं दद्यात्सोमाय शंखं तथैव च रक्तं धुरंधरं दद्याद्भौमाय ककुदान्वितं बुधाय जातरूपं तु गुरवे
पीतवाससी भृगवे नाम्ने दैत्यगुरवे ह्यश्वं कृष्णांगामर्कसूनवे आयसं राहवे दद्यात्केतवे छागमुत्तमं सुवर्णेन समाः कार्याः यजमानेन दक्षिणा वु
धौ तु सर्वदेहे यस्मात् सहस्रतोयमूल्यतः समा इति केचित् अस्मिन्पक्षे षोडशमाषविशिष्टहेमवाधि सुवर्णं यदा सा मंत्रस्याप्यते स्वाहेदृशसुवर्ण
 मूल्याप्रत्येकमिति यदि रे वहूल्यमूल्येषु तथाहे मापि देयं यथा सर्वा प्रत्येकं दशमाषसुवर्णेन समा भवंतीति तु सम्यक् सर्वेषामप्यवागा
वो गुरुर्वा येन तु ब्रवीति स्वमंत्रेणाश्च दातव्याः सर्वैः सर्वत्र दक्षिणाः स्कांदे केतवे छागमांसानि सर्वेषामेव कांचनमिति तत्रैव पतस्तु पीत
करोमि त्वं स्वल्पविप्रस्य वा ग्रहः तमेव पूजयेत् भक्त्या दक्षिणाभिः स्वशक्तितः दानोमोते आश्वलायनः यथाशक्ति ततो विप्रान् द्विजश्चेत
रान् पितृकर्मैकाहुतौ विप्रे होमे त्वत्रैव तर्जयेत् अत्र पर्यान् मध्यमस्थायि विप्रमेकं शतार्हतो महस्वस्य हृन्ते वैकं जघन्योपि प्रभोजयेत् त
त्रैव तस्माद्धातुमशक्तोपि दक्षिणां वा त्रमेव वा जयेः पुराणे स्तोत्रैश्च तोषयेत्नर्पयहुरं स्कांदे यथा ग्रहोद्विजस्तद्वत् विधिज्ञो वेदपारगः
तोषयन्मृदुवस्त्रायेस्तुष्टमेनं विसर्जयेत् अत्राहोनोदहेद्राष्ट्रं मंत्रहीनस्तु ऋत्विजः यजमानं न दक्षिणा या नास्ति यज्ञसमो रिपुः तत्रैव
यथा समन्वितं यत्नं पं त्रेराप्रतिहस्यते एवं समुष्ठितं घोरं शीघ्रं शांत्या विनश्यति अहिंसकस्य दांतस्य धर्मार्जितधनस्य च नित्यं च

नियतस्य स्यमद्दा मानुग्रहाद्दोः अहगणाधीना नरेन्द्राश्च ब्राह्मणाश्च विशेषतः पूजिताः पूजयंत्येते निर्दहंत्यपमानिताः ग्रहाणामिदमातिथ्यं कुर्या
त्संवत्सरादपि आरोग्यबलसंयुक्तो जीवेद्वर्षशतं शते मात्स्ये एवं समभ्यर्च्य निष्पाद्य मद्यो देवान्विसर्जयेत् तत्र मंत्रः यांतु देवगणाः सर्वे पूजामा
दाय पार्थिवी इष्टकामप्रदानार्थं पुनरागमनाय च भविष्योत्तरे नातः समाप्ये यज्ञे तु देवगकारयेत्तु महोत्सवे शंखतूर्यनिनादेन ब्रह्मघो
षरवेण च मात्स्ये अनेन विधिना यस्तु ग्रहपूजां समारभेत् सर्वान्कामानवाप्नोति प्रेत्य स्वर्गे महीयते मदेवायुतहोमोयं नवग्रहमखस्मृतः
विवाहोत्सवयज्ञेषु प्रतिष्ठादिषु कर्मसु निर्विघ्नार्थं मुनिश्रेष्ठ तथोद्वेगाद्भुतेषु च बद्धपकर्माभिचारादि नष्टो वा राष्ट्रादिकं नवग्रहमखं कृत्वा त
तः काम्यं समारभेत् अन्यथा फलदं पुंसां न काम्यं जायते क्वचित् तस्मादयुतहोमस्य विधानं तु समारभेत् विवाहेत्यादिना च विवाहादि
षु काम्येषु च कर्मसु अंगत्वमुक्तं अत्र ग्रहस्वरूपवर्णदिशागोत्राधिष्ठानमुखाकारस्थापनहोमसमिदुपदेशकथाकेषु चाधिदेवताप्रत्यधि
देवताविनायकादिपंचकलोकपालानामनेकस्मृतिपुराणभेदेन भूयो विसंवादादिति भिरनेकैः पयाशाह्नेनुपास्थितेनाद्वैकवैधशङ्कृति
यमः नाधिमवेवरोनेकशाह्नोपास्थिति शाह्नविशेषे देवता अनूपनत्वारकतया मंत्रविनियोगेन मंत्राणां देवताप्रायकत्वायोग्यत
तेषां बाहुल्येनाप्रवृत्तिं गत्वा च अतोद्वमस्त्यागादिषु त्वन्यादि निर्देशश्चास्यातिमंत्रवर्णोपस्थिति याह्नानामस्यन्मेन प्राह्नेनोह्येग
ग्रहादीनामिति शिष्टाचाराच्चैवं अत्र व्याहृतिकरणकेपुनहोमे अग्निवायुसूर्यप्रजापतय एव देवताः नग्रहाः ऐन्द्रादिवत्तत्काशक
त्वेन विनियोगाभावात् अतएव याज्ञिकाः ॐ भूर्भुवः स्वः इति तिस्रो व्याहृतिहोमे न ग्रहादिदेवता इति प्रधानं वा न ग्रहपूजानन्तहोमो
ऽयुतहोमादिश्च श्रीकामः शांतिकामो वा ग्रहयज्ञं समाचरेत् इत्यादिना तन्मूजानन्तहोमयोः कृत्यं वधनग्रहपरत्वविधेस्तु न्याय

शांती॰
१४
14

मोयुतहोमइत्यादिनायुतलक्षकोटिहोमानांग्रहयज्ञविशेषत्वेनोपक्रमात् तस्मादयुतहोमस्यविधानंतुसमाचरेदित्युपसंहाराच्च ग्रह
ग्रहदेवत्यैकर्मसमूहेप्राणाभक्तरूपदधातीतिवल्लिंगसमवायेनग्रहयज्ञशब्दः नानवरणास्त्वयुतहोमादीनामेवप्राधान्यंग्रहहोमस्त्वंगमि
त्याहुः तदाशयनज्ञोनं योहिकामशब्देनफलसंबंधः श्रीकामःशांतिकामोवाग्रहयज्ञंसमाचरेदित्यादि सचनावग्रहपूजाहोमयोरेवोचि
तः ग्रहसंबंधप्राप्तेर्ग्रहयज्ञशब्दस्यतन्नामत्वात् अयुतहोमादिशब्दानांग्रहयज्ञसामान्याधिकरण्येनग्रहयज्ञनामत्वंतुलिंगसमवायेनत
दंगत्वेनआर्थवादिकःफलसंबंधस्तु अनेनविधिनायस्तुग्रहपूजांसमाचरेत्सर्वान्कामानवाप्नोतिप्रेत्यस्वर्गेमहीयतइत्यत्रयज्ञदेवपूजासं
गतिकरणादानेद्यि अत्रशिष्टयोःपूजाहोमयोःसदैवायुतहोमोयमित्याद्युपक्रम्यातिर्विघ्नार्थेमुनिभिःइत्यादिनात्वयुतहोमादीनामपिस्मृति
प्रत्युपाय आर्थवादिकमेवफलं अत्रकामशब्दोपनानाफलेसत्यार्थवादिकंसंबंधनेनवेतितुविचारांतरं किंचयाज्ञवल्क्यादिस्मृतिषु
तावदयुतहोमादीनांविधितोप्यनुवादः अतोग्रहपूजाहोमयोःप्राधान्याभावेनचत्येतिकर्तव्यतासंबंधोनस्यात् अतोग्रहपूजाहो
मयोरपिप्राधान्यंभाति अतएवक्वचित्केवलग्रहमखेषुतदंगतदंगतदंगकेषुचशांतिकादिकर्मस्वेकस्यान्युक्तागप्रधानादेरेणस्मत्वं
तरोक्तप्रधानभूतायुतादिहोमंविनापिशाखांतरोक्तग्रहयागांतराभ्यांसांतरंविनैकशाखायग्रहयज्ञाभ्यासमाचरणमिवपूजाग्रहदेव
त्यहोमयोरेवानुष्ठानंकथंचित्शिष्टानांसंगच्छंते ग्रहपूजाहोमयोरंगत्वेतंगमात्रानुष्ठानमेवस्यात् अथग्रहादीनांलक्षणानिमा
त्स्ये पद्मासनःपद्मकरःपद्मगर्भसमद्युतिः सप्ताश्वरथसंस्थश्चद्विभुजःस्यात्सदारविः श्वेतःश्वेतांबरधरोदशाश्वःश्वेतभूषणः गदापा
णिर्द्विबाहुश्चकर्तव्योवरदःशशी रक्तमाल्यांबरधरःशक्तिशूलगदाधरः चतुर्भुजोमेषगमोवरदःस्याद्धरासुतः पीतमाल्यांबरधरःकर्णि

शान्॰
१४

कारसप्रभृतिः खड्गचर्मगदापाणिः सिंहस्थो वरदो बुधः देवदेवगुरुस्तद्वत्पीतोऽस्येचतुर्भुजो दंडिनो वरदनः खड्गचर्मसलीवरप्रदः
नीलः सिंहासनस्थोस्वराहुरश्चप्रश्रास्पने धूम्राद्विबाहवः सर्वेगादिनो विकृताननाः गध्मासनगता नित्यं कार्त्तवः स्मृर्वरः प्रदः सर्वेकिरीटि
नः कार्याग्रहालोकहितावहा अंगुलेनोच्छ्रिताः कार्याः शतमष्टोत्तरं सदेति अथाधिदेवताप्रत्यधिदेवतालक्षणानि विविधधर्मान्तरे पंचवक्त्रो
वृषारूढपतिर्वक्त्रे त्रिलोचनं कपालशूलखट्वांगी चंद्रमौलिः सदाशिवः अक्षसूत्रं च कमलं दर्पणं च कमंडलुं उमा बिभर्त्ति हस्तेषु पूजिता वि
दशैरपि कुमारः षण्मुखः कार्यः शिखंडकविभूषणः रक्तांबरधरो देवो मयूरवरवाहनः कुक्कुटश्च तथा घंटा तस्य दक्षिणहस्तयोः पताका वैज
यंती स्याच्छक्तिः कार्या वामयोः विभुः कौमोदकीं च पद्मं शंखचक्रधरः क्रमात् पद्मं दक्षिणे दक्षिणाधःकरादारभ्य नित्यशः पद्मासनस्थो जटिलो
ब्रह्मा कार्यश्चतुर्भुजः अक्षमाली स्रुवं बिभ्रत्पुस्तकं च कमंडलुं चतुर्दंतगजारूढो वज्राकुलिशहस्तकः प्राचीपतिः प्रकर्तव्यो नानाभरणभूषितः
ईषन्नीलो यमः कार्यो दंडहस्तो विजानता रक्तदृक्पाशहस्तश्च महामहिषवाहनः करालवदनो नीलांगश्च विभीषणः पाशहस्तो दंडहस्ता
कार्यो रक्षिकरो भवान् अपीच्यवेषरवाकाराद्दिगीशं सौम्यदर्शनं दक्षिणे लेखनीं बिभ्रद्गुल्फे वामे तु पात्रकं पिंगलश्मश्रुकेशान्तः पीतांगजठ
रोम्याच्छा सान्त्वराग्निः सत्या वि॰ शक्तिधारकः विहितं च भरेणास्य करमन्यं प्रकल्पयेत् आयः स्त्रीरूपा वारिदपः श्वेताभकरवाहनं दं
धानाः पाशकुलिशा मुक्ताभरणभूषिताः शुक्लवर्णा मही कार्या दिव्याभरणभूषिता चतुर्भुजा सौम्यवपुश्चंद्रांशुसदृशांबरा रत्नपात्रं स
स्ययात्रं पात्रमौषधिसंयुतं पद्मं करे च कर्तव्यं भुवो पादवनेदन दिग्गजानां चतुर्णां सा कार्या पृष्ठगता तथा वामे शाच्योः करे कार्या सौम्याम
नानमंजरी वरदा मंडिता कार्या द्विभुजा नवतथा शची यज्ञोपवीती हंसस्था एकवक्त्रश्चतुर्भुजः अक्षसूत्रं स्रुवं बिभ्रत्कुंडिकां च प्रजापतिः

श्री०नि०
१५
15

अहंस्त्रग्रत्नमालां कुंडिकां कमंडलुं अक्षसूत्रधराः सर्पांकुरिकायुधभूषणाः एकभोगाद्विभोगा वा सर्वकार्यविधिभीषणाः अत्तलसुराणामुक्तं ग्रहा
णां दक्षिणे पार्श्वे स्यायमेरधिदेवताः अहारणामुत्तरे पार्श्वे स्यमेस्यत्यधिदेवताः अथविनायकादिलक्षणानि चतुर्भुजस्त्रिनेत्रश्च कर्तव्यो गजाननः
नागयज्ञोपवीती च स्वशशांकाकृतशेखरः दक्षे दंतं करे दद्याद्वितीये तत्सूचकं तृतीये परशुं दद्याच्चतुर्थे मोदकं तथा शक्तिं वाराह्ना तथा शूलं खड्गं चक्रं
चदक्षिणे चंद्रबिंबमधो वामे खेटं मूर्ध्नि कपालकं चटकं चैव विभ्राणा सिंहारूढा चतुर्भुजा रक्षादेवी समुद्दिष्टा दुर्गा दुर्गार्तिहारिणी धावदृष्टिरगए श्वका
ध्वजधारा महोरगाः वरदा नकरो धूम्रवर्णाः कार्या विज्ञानता नालीस्थला भगगनं नभगांबरधारि च चंद्राकं हन्तं कर्तव्यं द्विभुजं सौम्यं स्वरूपं तद्विभु
जो देवभिषजौ कर्तव्यौ रूपसंस्थितौ तयोः शंखधयः कार्याः दक्षिणा दक्षिणा हस्तयोः वामयोः पुस्तकौ कार्यौ दर्शनीयौ तथा द्विजा एकस्य दक्षिणे पा
र्श्वे वामे वान्यस्य यादवः नारीयुग्मं च कर्तव्यं सुरूपं चारुदर्शनं रत्नभांडकरे कार्ये चंद्रमुक्तांबरे तथा अथ लोकपाललक्षणानि तत्रेंद्राग्नियमन
वारुणपवनधनदायधिदेवतोक्तानि खड्गमंधरो बालो निर्ऋतिर्नरवाहनः ऊर्ध्वकेशो विरूपाक्षः करालः कालिकाप्रियः नागपाशधरः कृ
ष्णवर्णः पद्मिनीप्रियः वरुणो यादसांपतिः स्वर्णवर्णो मकरवाहनः वायुर्विनायकादिपंचकेऽपि उक्तः सोमो ग्रहेषु उक्तं नतः सर्पः सप्तस्याधिदेवता
मुक्तस्य युतहोमः अथ लक्षहोमः तत्र ग्रहपीठादीनि विप्रैस्तास्तु कान्यप्यतहोमारंभे देवी पुराणेऽपि लक्षहोमं प्रवक्ष्यामि यथा प्रोक्तं तु शंभु
ना भूमिके पेदिशां दाहे ग्रहयुद्धे च पस्थिते केतुसंदर्शने चैव आदित्यस्य च कंपने कृष्णवर्णे भवासूर्ये तथा छिद्रसमन्विते रक्तवृष्टि
स्तथा तस्थौ विपरीता वहंति च निर्गतं गगनाद्भूमौ वारि मध्ये च यत्र स्थितं अपमर्गास्तथा लोके संतुष्टन कारकाः यस्य राशौ ग्रहाः पंच
अथवा सस्य सुराधिप ग्रहेशं चंद्रसूर्यस्य ग्रहे वीथ मसंस्थितेऽरिस्यादि तथा कंपने वेदनं गात्रे अनुपाना प्रजल्पनं देवतासु राशे स्तव्या राम० १५

नाड्यकारकाः लक्षहोमं प्रकुर्वीत कोटिहोमं मथापि वेति प्रान्त्ये च्यवमाद्दशगुणः प्रोक्तो लक्षहोमे भवेत् कुंड्योनिवक्त्रत्रिमेखलं व्यासतो
स्वयंभुवा व्याहृतिभिः प्रयत्नेन दक्षिणाभिस्तथैव च द्विहस्तविस्ततं तद्वत् तुर्हेलायुतं स्थलः लक्षहोमे भवेत्कुंड्योनिवक्त्रत्रिमेखलं व्यासतो द्विहस्तविस्त
तं फलं तत्वत्तुर्हस्तायतं भवतीत्यर्थः तथा तस्य वोत्तरपूर्वे शाविनस्थितत्रयसंमितं प्रागुदक्प्रवणं तद्वत् चतुरस्रसमं ततः विष्कंभार्द्धोच्छितं प्रोक्तं स्थंडि
लं विश्वकर्मणा संस्थापना यदेवानां विप्रत्रयसमावृतं तस्मिंस्त्वावाहयेद्देवान् पूर्ववत्तु प्रयत्नतः तुलैः गरुत्मानधिकस्तत्र संपूज्यश्रियमिच्छता सामध्वनि
शरीरस्त्वं वाहनं परमेष्ठिनः विषयापहरो नित्यमतः शांतिं प्रयच्छ मे इत्ययं गरुडवाहनमंत्रः पूर्ववत्कुंभमामंत्र्य तद्वद्धोमं समाचरेत् सहस्रायुतशतं त
द्धुत्वा समित्तिलस्वादिकेषु तः पूर्ववद्देवसमिदाज्यचरुहोमं पूर्वोक्तैरेव मंत्रैः कुर्यात् गरुत्मतस्तु सुपर्णोसि गरुत्मानिति त्रिवृत्ते मित्रेति वामंत्रः घृत
कुंभवसोर्धारां पातयेदनलोपरि उदुंबरीमथार्द्रां च कृत्वा कोटरवर्जितां बाहुमात्रां स्रुचं कृत्वा ततस्तां मधुयोपरि घृतधारां तथा सम्यगग्रे तस्य परिपातयेत्
स्नापयेत्तत्कलशाग्रेयवैस्मवं रोहमेदवं महादेव्यानरं सम्यक् कुर्यात्प्रसादयाऽथवा स्नानं च यजमानस्य पूर्ववत्स्वस्तिवाचनं दानं च यजमानेन पूर्ववद्द
क्षिणा पृथक् कामक्रोधविहीनेन तत्र विप्रः शांत एव सा महद्वा दशवा षोडशवा लक्षहोमेपि चर्त्विजः कर्तव्याश्चतुरस्तद्वच्चतुरो वा विमत्सराः ब्रह्माचा
र्यसहिता नामेवेयं संख्येति केचित् नवग्रहमखात्सर्वे लक्षहोमे दशोत्तरं हवा द्वमुनिशाहुतभूपरान्यपि शक्तितः श्रीयता निःस्वच्छवस्त्राणि
हेमानि घटकाणि वाकरांगुलीयं विद्याणि कंठसूत्राणि शक्तितः न कुर्याद्दक्षिणाहीनं वित्तशाठ्येन मानवः अदत्त्वा मोहलोभाद्वा कुलनाश
यमवाप्नुयात् अन्नदानं यथाशक्त्या दानं ध्यं भूतिमिच्छता अन्नहीनं कृतो यस्माद्दुर्भिक्षफलदो भवेत् तथा तस्मात्करोतीदियं एव भवति ग्र
हः तमेव पूजयेद्भक्त्या होत्रोवाचीचा यथाविधि तथा पूज्यते शिवलोके वसादित्यमरुद्गणैः यावत्कलशतान्यष्टौ स्वर्गमोक्षमवाप्नुयात् त

शांति०
१६
16

यः पुत्रार्थी लभते पुत्रं धनार्थी लभते धनं भार्यार्थी लभते भार्यां कुमारी च शुभं पतिं भ्रष्टराज्यस्तथा राज्यं श्रीकामः श्रियमाप्नुयात् यं यं प्रार्थय-
ते कामं तं तं प्राप्नोति पुष्कलं निष्कामः कुरुते यस्तु परं ब्रह्म स गच्छति इति लक्षहोमः ॥ अथ कोटिहोमः ॥ अथायुतहोमलक्षहोमकरणाद् एवं निमित्ता-
न्युक्तानि भविष्योत्तरे ये संवरण उवाच भगवान् महदुत्पातसंभवे भूमिकंपने निर्घाते वा सुवर्षे वा ग्रहभंगे तथैव च जन्मनक्षत्रपीडासु च नावृष्टि-
भयेषु च क्रूरासु ग्रहपीडासु दुर्भिक्षे राष्ट्रविद्रवे व्याधीनां संभवे जाते मारीरे चैतिपीडिते क्लेशे वहति वो यत्र किं कर्तव्यं नरोत्तमैः स्वर्गास्य साध-
नं यत्नात्कीर्तितं धर्मदं तथा प्रब्रूहि त्वं द्विजश्रेष्ठ तथारोग्यप्रदं नृणां सनत्कुमार उवाच शृणु राजन् प्रवक्ष्यामि शांतिकर्मणामनुत्तमं कोटिहोमाख्य-
मतुलं सर्वकामफलप्रदं ब्रह्महत्यादिपापानि येन नश्यंति तत्क्षणात् उत्पाताः प्रशमं यांति महत्तं यथाते सुखं विधानं तस्य वक्ष्यामि शृ-
णुष्वैकमना भव देवागारे च भवने तीर्थे वा शिवसंनिधौ पर्वते वाथ कुर्वीत पदच्छेत्स्येममात्मनः शुभनक्षत्रयोगे च वारे सर्वगुणान्विते यज-
मानस्यानुकूले कोटिहोमं समाचरेत् पूजयित्वा प्रयत्नेन ब्राह्मणान्वेदपारगान् वस्त्रैर्विभूषणैश्चैव गंधमाल्यानुलेपनैः प्रणम्य विधिवत्तेभ्य-
श्चात्मानं विनिवेदयेत् त्वं मे पितरः पिता माता त्वं गतिस्त्वं परायणं त्वत्प्रसादेन विप्रर्षे सर्वं संपन्नतां गतं आपद्विमोक्षाय च मे कुरुष्व पर-
मनुग्रहं कोटिहोमाख्यमतुलं शांत्यर्थं सार्वकामिकं पुरोहितस्ततः प्राज्ञः शुक्लांबरधरः शुचिः ब्राह्मणैः संवृतः युक्तैः संयतः सुसमाहितैः
भूमिभागे समे शुद्धे प्रागुदक्प्रवणे तथा पुण्याहवाचनं पूर्वं कृत्वा विप्रांस्तु भोजयेत् ततः समाहितो विप्रैः तत्र येत्संउपेत्तुभ उत्तमं शतहस्तं
तु न दद्धं न तु मध्यमं त्वधमं तु न दद्धेन शक्तिकालाय येत्तथा मध्ये तु मंडपस्यापि कुंडं कुर्याद्विचक्षणः अष्टहस्तप्रमाणेन आयामेन तथैव राम०
च मेखलात्रितयं तस्य द्वादशांगुलविस्तृतं तत्प्रमाणां तथा योनिं कुर्वीत सुसमाहितः कुंडस्य पूर्वभागे तु वेदीं कुर्याद्विचक्षणः चतुर्हस्ता- १६

समाचैव हस्तमात्रो द्विजोत्तम स्थापनं च सदेवानां कुर्याद्यत्नेन बुद्धिमान् उपलिप्य ततो भूमिं मंडपस्य प्रकल्पयेत् स्थापयेद्दिक्षु सर्वासु
तोरणानि विचक्षणः एवं संभृतसंभारः पुरोधाः सुसमाहितः पुण्याहजयघोषेण होमकर्म समाचरेत् स्थापयित्वा सुमनाचेधावह्नस्य पाषाणानि दिक्षु
ब्रह्माणं पूर्वभागे तु मध्ये देवं जनार्दनं पश्चिमे तु तथा रुद्रं वसूंस्तु उत्तरे तथा ईशान्यां च ग्रहान्सर्वान् आग्नेय्यां मरुतस्तथा वायव्यां सौम्यान्तथै
शान्यां लोकपालान् क्रमेण तु एवं संस्थाप्य विबुधान् यथास्थानेऽप्युत्तम पूजयेद्विधिवद्धूपैर्गंधमाल्यानुलेपनैः वेदोक्तमंत्रैस्तल्लिंगैः पुराणोक्तैः
पृथक् पृथक् आदित्याद्यान्सर्वान् रुद्रान् लोकपालांस्तथैव च ब्रह्माजनार्दनश्चैव मूलयाम्यां महेश्वर अत्र संनिहिताः सर्वे देवा नयत्नेन शुद्धधीः नैवे
द्यैर्विविधैर्भक्ष्यैः फलैश्चैव सुशोभितैः ततस्तैर्द्विजैः सर्वैः कुंडैः स्थंडिलपूर्वकं कुर्यात्संस्कारकर्म यथोक्तं वेदवित्तमैः ततः समाधायेद्व
ह्निं नामाख्यानं घृतांचितं नियोजयेद्द्विजास्तत्र शतसंख्यान्यथोत्तम अलाभे तु यथा कुर्याद्यथालाभं नियोजयेत् विप्रान्विद्वद्वयोवृद्धान् गृहस्थान्
संयतेंद्रियान् स्वकर्मनिरतान् वृद्धान् ज्ञानशीलान्प्रयत्नतः चिंतयेत्तत्र देवेशं पंचास्यन्तु यथावक्त्रं मुखानि तस्य चत्वारि सप्तजिह्वानि पा
र्थिव एकजिह्वमथैकन्तु तत्स्मृतं सार्वकामिकं धूमायमानेन वाप्याहोतव्यं ज्वलितेन तु अग्निः पूर्वमुखे कार्यो यजुर्भिश्चोत्तरामुखे
सामभिः पश्चिमे कार्यो ह्यथर्वैर्दक्षिणामुखे आधारावाज्यभागौ तु पूर्वं हुत्वा विचक्षणः परिस्तस्य परिस्तीर्य कल्पिते च तथासने ब्रह्मणः
पूर्वमेवं तु सर्वेषां स्थानं समाचरेत् होमो व्याहृतिभिश्चैव सर्वस्तत्र विधीयते पुराणादिभिर्मंत्रैर्लिंगैः स्वाहाकारान्तयोजितैः जुहुयात्सर्वदेवाना
येषां येवा प्रकल्पिता एवं प्रकल्पयेत्तं कोटिहोमाख्यमुत्तमं तिलाः कुष्माण्डयुक्ताः किंचिद्व्रीहिसमन्विताः किंचिद्यवसमायुक्ता
होतव्या इति क्वचित्पाठः होतव्याः कोटिहोमे तु समिधः सुपलाशजाः पूर्णे पूर्णे सहस्रे तु दद्यात्पूर्णाहुतिं सुधीः पंचमेन स्रुवेणाज्यस

शांति०
६०

17

वेकर्मार्थसिद्धये प्रयोगः समाख्याता । कोटिहोमेन सद्भिः सहस्रारिनृप ख्यथवा समुपोहितैः क्रोधलोभादयो दोषा वर्जनीयाः प्रय
त्नतः यजमानेन राजेन्द्र सर्वकामान् भीप्सिता मात्स्ये अस्मात्तु तगुणा प्रोक्तः कोटिहोम स्वयंभुवा आहुतीभिः प्रयत्नेन दक्षिणाभिः फलेन
च सर्ववत्तु ग्रहदेवानामावाहनविसर्जन होममंत्रास्त एवोक्ताः स्नानदानं तथैव च कुंडमंडपवेदीनां विशेषो यं निबोध मे कोटिहोमे चतुर्ह
स्तं चतुरस्रं च सर्वशः योनिवक्त्रद्वयोपेतं तदप्याहुस्त्रिमेखलं सर्वशास्त्रतुर्हस्तमिति विस्तारायामस्त्वानेष्विस्यर्थः योनिवक्त्रद्वयोपेतमिति ए
कायोनिः पश्चिमतोन्या दक्षिणतः इति हेमाद्रिः वक्त्रां कंबः योनिकंठयुतमिति पितामहाचरणाः वेदिश्च कोटिहोमे स्याद्वितस्तानां च
तुरस्रा समा तद्वत् त्रिभिर्विप्रैः समावृता वप्रमाणं प्रोक्तं वेदिकायास्तथोच्छ्रयः शक्रमयुतहोमे तथा जोत्तशाहस्तः स्यान्मंडपश्चतुर्मु
स्तं चतुरस्रं च सर्वशः योनिवक्त्रद्वयोपेतं तदप्याहुस्त्रिमेखलं सर्वशास्त्रतुर्हस्तमिति विस्तारायामस्त्वानेष्विस्यर्थः योनिवक्त्रद्वयोपेतमिति एका
योनिः पश्चिमतोन्या दक्षिणतः इति हेमाद्रिः वक्त्रां कंबः योनिकंठयुतमिति पितामहाचरणाः वे दिश्च कोटिहोमे स्याद्वितस्तानां चतुरस्रा स
मा तद्वत् त्रिभिर्विप्रैः समावृता वप्रमाणं प्रोक्तं वेदिकायास्तथोच्छ्रयः शक्रमयुतहोमे तथा योत्तशाहस्तः स्यान्मंडपश्चतुर्मुखः पूर्वद्वारे
संस्थाप्य बह्वृचं वेदपारगं याजुर्वेदं तथा याम्ये पश्चिमे सामवेदिनं तद्वदुत्तरे स्थापयेद्बुधः अष्टैस्तु होमकार्यार्थं च वेदवेदांगवेदिनः एवं
द्वादशतान विप्रान् वस्त्रमाल्यानुलेपनैः पूर्ववत्पूजयेद्भक्त्या सर्वाभरणभूषितैः रात्रिसूक्तं च रौद्रं च पावमानं सुमंगलं पूर्वतो बह्वृचः
शांतिं पठन्नास्ते उदङ्मुखः शाक्रं रौद्रं च सौम्यं च कौष्माण्डं शांतिमेव च पठन्दक्षिणे द्वारि याजुर्वेदिकसत्तम सौपर्णमथ वैराजमाग्नेयं
रौद्रसंहितां ज्येष्ठसाम तथा शांतिच्छंदोगः पश्चिमे पठेत् शांतिसूक्तं चैव तथा [illegible] शाकुनं कं सुमं पौष्टिकं च महाराज उत्तरे गायप्रर्च

शां०
६०

वेवित्पंचभिः समभिर्वाथहोमः कार्योत्रपूर्ववत् शांतिसूक्तंचैवतथातथातथाह्याकुनकंमुभं पौष्टिकंचमहाराजनुत्तरेणाथथ
वेवित् पंचभिः समभिर्वाथहोमः कार्योत्रपूर्ववत् स्नानंदानेचमंत्राः स्मृतास्वमुनिसत्तम वसोर्द्धाराविधानंतुलक्षहोमवदिष्यते अनेनवि
धिनायस्तुकोटिहोमंसमाचरेत् सर्वान्कामानवाप्नोतिततोविष्णुपदंव्रजेत् यः पठेच्छृणुयाद्वापिग्रहशांतित्रयंनरः सर्वपापविशुद्धात्मा
पदमिंद्रस्यगच्छति अश्वमेधसहस्राणिदशचाष्टौचधर्मवित् कृत्वायत्फलमाप्नोतिकोटिहोमात्तदश्नुते ब्रह्महत्यासहस्राणिभ्रूणहत्यार्बु
दानिच नश्यंतिहोमेनयथावद्भाषितं इतिकोटिहोमः अथप्रशस्तमुखकोटिहोमः संवरणउवाच बहुत्वात्कर्मणोब्रह्मन्कोटिहोमः
अथप्रशस्तमुखकोटिहोमः संवरणउवाच बहुत्वात्कर्मणोब्रह्मन्कोटिहोमः सुदुष्करः कालेनमहतावैस्यात्तुशक्यः कथंचन नियमा
ब्रह्मचर्याद्यदुष्करा इतिमेमतिः निरोधोब्राह्मणानांचभूरुयादिसुदुष्करः कार्पण्यानुधीपत्वात्सर्वकालाद्यपेक्षया एतद्धिकारणंब्रह्मन्स
र्वशास्त्रेषुपठ्यते कोटिहोमस्यसंक्षेपंयद्वदमेब्रह्मसंभवः सनत्कुमारशतानननोदशमुखोद्विमुखैकमुखोस्तथा चतुर्विधोमहाराजकोटिहो
मोविधीयते कार्यस्यगुरुतांज्ञात्वानेकयमेष्वथर्वणाः यथासंक्षेपतःकार्यः कोटिहोमस्तथाशृणुकृत्वाकुंडशतंदिव्यंयथोक्तमान
संमितं एकैकस्मिंस्तथाकुंडेदशविप्रान्नियोजयेत् सघः पश्चेतुविप्राणांसहस्रंपरिकीर्तितं एकस्थानप्रणीतोग्निःसर्वतः परिभाविते
एकस्थानात्सर्वतः सवस्मिन्कुंडेपरिभाविते संस्कृतेग्नौप्रणीतइत्यर्थः होमंकुर्युर्द्विजाः सर्वकुंडेकुंडेयथोदिते यथाकुंडबहुत्वेपिरा
जसूयेमहाक्रतौ नचाथाग्निबहुत्वस्याद्वचयजेपिभिद्यते तथाकुंडेशतेप्यत्रवह्नितार्विपिनियोजिते एकएकोप्रवमंतव्यस्ततः कोटिहो
मोनसंशयः एवंसःक्रियतेत्रिषव्याकुले कार्यगौरवात् शताननमविज्ञेयः कोटिहोमोनसंशयः स्वल्पैर्होमिभिः कार्यास्याद्दी

स्मृति·
१८

18

घकालादिषिवा दानदेशामुखः कार्यः कोटिहोमः शुभेमते विप्राणाद्विशतेनत्रविभज्यानियोजयेत् तेपिविप्राःसच्छीलाः सुवर्णवंतो
जितेंद्रियाः यत्रकुंडद्वयंकृत्वा विभज्यचविभावसुं होमंकुर्युर्द्विजाःपूर्वः संस्कृत्यविधिपूर्वकं शतंतत्रनियोज्यंचविप्राणांचविभज्यवै मासेथ
वार्द्धमासेवाकार्यकालेसमुपस्थिते तदापिद्विमुखः कार्यः कोटिहोमोविचक्षणैः तदानुसंख्ययायज्ञंयजमानः समापयेत् कालेनबहुधा
राजेंद्रहात्चैकमुखोभवेत् एककुंडस्थितोवह्निरेकाचितैः समाहितैः यथालाभास्थितैर्विप्रैर्ज्ञानशीलैर्विचक्षणैः नसंख्यानियमस्त्वा
त्रमहर्गणानांनरोत्तम नलनियमस्त्वेवस्वेच्छायज्ञः सउच्यते ज्योतिष्टोमाकर्तुंकामस्यचातुर्मास्यादिकर्मवत् तदायज्ञकः कर्तुष्टोयज्ञोप
सर्वकामिकः व्ययमेकमुखोराजन्कालेनबहुनाभवेत् बहुविघ्नस्तुकालोवैतस्मात्तंत्वेयमाचरेत् यतोवैवित्तमायुश्चचित्तंवैचास्थिरं
सदा ज्ञात्वा संक्षेपतः कार्यधर्मकार्यप्रशस्यते ततः समाप्ययज्ञेतुकारयेत्तुमहोत्सवं शंखतूर्यनिनादेनब्रह्मघोषरवेणच ततस्तुस्त
येद्विप्रानृत्विजः श्रद्धयान्वितः एकैकंकमकेस्त्रीवक्षुकुंडलैर्विविधैर्नवगोशतेनैववृदानव्यंमस्त्रानांचशतंतेषां सहस्रंतुसुवर्णंस्यस
वैषामपिदापयेत् ग्रामैर्गजैरथैरश्वैः पूजयेद्वपुरोहितं दीनांधकृपणान्सर्वान्नवस्त्रान्नेश्चापिपूजयेत् ततस्त्ववभृथेस्नायात्तेशैर्यतैःपूर्वकल्पि
तैस्तुहोमोक्रमंत्रेणसदाविनयकारिणा एवंसमापयेद्यस्तुकोटिहोममखंनृप तस्यारोगाःप्रियाःपुत्राश्चायुर्वृद्धिस्तथैवच सर्वपापप्र
पश्चैवज्ञायतेनृपसत्तम अनावृष्टिभयंचैवउत्पातभयमेवच दुर्भिक्षभयंयोगाश्चउपशमंयांतिभूतले एतत्सुरार्यपापहासर्वकामफलप्रदे
सनत्कुमारमुनिनायोधिष्ठिरायनिवेदितं सर्वोपसर्गशमनंभवनाशनंवायेकारयंतिमनुजान्नपकोटिहोमं भोगान्नवाप्यमनसोभिमतान्
यकामयतेयांतिशक्रसभांविमुक्तसत्वा श्चत्रयथ्येतेसाहस्राः साधः स्फाइत्यकारंजयोयकौनेपुत्रमामानेष्वचनिकायिसंज्ञेकेषुयागेषु

स्म०
१८

प्रथमस्यावान्तेधर्मकस्य धर्मोत्तरेष्वनाम्नातधर्मकेषु निकापि तावांतरसामान्यात्सहस्रमाघ्रस्कार्दिकनामकत्वाद्व पवर्जनेन इत्यष्टमेनिकापिनां
नुपूर्वस्योत्तरेषु प्रवृत्तिः स्यादित्यत्र निरणापि तथेह चतुर्विधो महाराजकोटिहोमइति चतुर्णां कोटिहोमत्वावांतरसामान्येन म्नातधर्मस्यैकमु
खस्याधर्मोत्तरनाम्नातधर्मकेषु द्विमुखादिषु प्रवर्तनेनतेनतेषां विकृतित्वं तत्र द्विमुखेनावत्तकुण्डद्वयं प्रकृतिवाधेषु षण्णवपंचाशत्पंचाविंशतिह
स्तमंडपेषु मध्यमनवमांशेकार्यं तस्यैवमध्यमेनवमांशेचकुंडंकुर्याद्विचतुर्णाइतिप्रकृतौ वचनेनाचापि तथापातेः तत्र कुंडद्वयं पहस्ते
दशास्तत्तामितेहोमेषट्करंसंप्रवर्तत इति भविष्यत्पुराणात् पंचहस्तंवा कुण्डं पंचकरं प्रोक्तं दशहस्तलक्षाहुतौ कर्मादिति तंत्रांतराद्व दशास्तहो
तरमेकोनकोटिपर्यंतेपंच षट्करेइत्यर्थः एकहस्तत्वमयुतहोमेप्राकृतं परिमाणं त्वहद्यार्थत्वापत्याप्राकृतकार्यत्वाद्बाध्यते त्वयांत्यरिमा
णमितिकात्यायनोक्तेश्च तत्र पंचविंशतिहस्तमंडपेमध्यानवांशेदत्तिरगोत्तरयोः कुंडद्वयं विविशते कथंचित्प्रकृतितो द्वादशांगुलमेखला
प्राप्तेः इतरयोस्तु मंडपयोः सुगमएवनिवेशः एवंदशमुखेपिप्राकृतेकाहस्तत्वबाधेन पंचकरोणि षट्करणिवा दशकुंडानि तेषु चैस्यैकेदे
शत्वस्ताग्राहुनयः तत्र पंचविंशतिहस्तमंडपेमध्यमांशे पूर्वादिषु चतुर्दिक्षुमध्ये संलग्नानि चत्वारि कुंडानि प्राकृतमध्यमांशाधिकरणत्वस्य
मावत्तं भवमनुग्रहस्यन्यायत्वात् प्राविनवमांशेतु प्राकृतीचतुः काराववेदी सप्तवंशेषु षट्कुंडानि यः कश्चिदेकोशंस्तु रिक्त एव कुंडद्व
यं मध्यमांशे श्रूयत्वंशेषु प्रत्येकमष्टाविन्यायिकेचित् शतमुखेपिपंचविंशतिहस्तेतावत्संख्येशतकुंडानिवेशो बाधित एव पंचाशद्धस्तेपपा
शेसंभवति तथापि महस्रविप्राणां सुखेन निवेशोबाधितः अत शतहस्तेएवनिवेशउच्यते तत्र मध्यमांशे प्रभागेतदकुसंख्यापंचाशा
मेकार्यीत्युक्तिः तेषांचकुंडानाम्प्रत्येकमंतरं सार्द्धप्रहस्तावत्वाद्यंगुलानि च ततः प्रतीच्यामेतावत्समेवान्यन्यंक्तित्रयेकार्यं पंक्तीनामंतरे

शांति॰ चाष्टौ हस्ताः अष्टांगुलानि च एवं विंशतिकुंडानि मध्यभागेष्वान्येष्टसु भागेषु मध्ये द्वे द्वे सुदिक्षु च पार्श्ववर्त्तिनीति यस्मैकं दशदशोनीति ननु शतकुंडे
१९ पृथक्स्येकैकस्य हस्तात्मकतिप्राप्तिः न चैवं नतत्त्वः कोटिहोमपक्षे संभवति कृत्स्नाकुंडमानेऽदिक्संयथा कुंडहस्तसंमितिप्राप्तमुखप्रकारेण कुंडानि हस्तपरिमा
णोक्तेरिति चेन्न केचित्तु हस्तसंमितमिति अत्र हस्ताभ्यां हस्तैर्वा संमितमिति विग्रहेण द्विचतुर्हस्तानपि युज्यते द्विहस्तकोपं तुल्यक्रममाहुस्तयः
संमितमेव अनरत्निरेवेहेमाद्रौ अयुतेत्वयुतहोमे च एककुंडं स्याद्धस्तमात्रके द्विगुणं लक्षहोमे तु कोटिहोमे चतुर्गुणमिति यत्र यौत्सार्गिक एकवच
नांतेनैवमिति विग्रहे तस्याप्यनुपपत्त्याद्विबहुवचने तिनापि क्रियते यथा सप्तदशप्राजापत्यानजमूनालभत इत्यत्र चोदकप्राप्तस्यैकय
पुनिष्पत्त्वहृदयाद्यो: एकादशावदानगणनानुरोधेन प्राजायतिर्देवतामस्यासौ प्राजापत्यः प्राजापत्यश्च प्राजापत्याश्चेति कृतते द्विता नापि
कत्वोपपेन तुल्यायंचापंचापंचैतद् एकशेषोत्तरं तद्धितचोदकबाधापत्तेरित्युक्ते एवं द्विचतुर्हस्तकुंडसंपत्त्यापुंस्त्वं तत एकैकस्मिन्कुंडे लक्ष
प्राहुतय इत्याहुः नानचरणास्तु प्रारानुल्यत्वात्तेनयषट्पंचचतु स्त्रिद्व्यंगुलानां यंचमेखलानां विंशत्यंगुलोच्छ्रितपायाच मध्यावकाशविरु
भ्यान्कैकहस्तेष्वपि समाप्तत्वमाहुस्तयः केनुत्वनारंभ्यावाज्ञ पंचमेखलापंचमेखलापक्षे गणाकृतमेखलात्रयेवाधस्तत्पदि षैकहस्त
त्वानुरोधेनेतिपुक्तमाहुः अन्ये तु कस्मिन्कुंडे आज्यभागांतं कृत्वान्यकुंडेष्वपि प्रणयनमिति केचित्तन्न वाक्यगणाद्याधारिक दक्षिणोत्तरवेद्योरन
धीयमानायां माकृत्स्नामध्ये प्यायाधष्टहविष्पवाचारात्स्य भागप्रजाजाहां गानांपृथगनुष्ठानवदिह पितिषु चाहनी जुहोतीति चलसंख्यया भि
न्नेषु कोटिसंख्याकेषु होमेषु लक्षजात कुंडेष्वनुष्ठीयमानेषाज्यभागांतं स्विष्टकृदाद्यंगानुष्ठानभेदस्यैव न्याय्यत्वात् किंच अश्वमादार्थनदी राम॰
णाकालीनेन जागरणे नदीतोपयुक्तं संभारसंरक्षणोपि प्रयणीयाश्वर्यसंभारसंरक्षणार्थतिदेशिकजागरणावृत्तिवदिहाप्यवशिष्टमिंध १९

19

नार्थैश्चाधानावृत्तिः कथमप्यवार्यैवानन्याधार्य कुंडस्योत्रोसम्मिद्धे कुंडान्तरस्यासंसर्पिधानं भवति अत एव शतहोमे पूर्वविलिखित
ने नवकुंडहोमे नवकुंडापत्ते प्रधानायन नाद्विग्निप्रज्वकुंडे प्रणीयनवूचार्याश्चाज्यभागान्तं कृत्वेत्यादिना होमशेषं समाप्य पूर्णाहुति
हुत्वेत्यंते नाज्यभागांतानां पृथक्करणं दोषांवोगानामावृत्तिलिखनं प्रयोगपारिपाटीयेमगच्छते नदेवचकोटिहोमेचोदकात्वात्सप्रा
कृतावृत्तसंख्याबाधेन नवनतिसंख्याप्राप्तं विधीयते यद्यपि प्रणायतांतरं तथापि तद्धर्मकमेव सर्वयांगानामावृत्तिरेव एतावान्परं विशे
षः शतसंख्याकुंडेषु नवसंख्याग्रहाधाकारस्यलविशेषाश्च निवर्त्तते भवेत् एककुंडस्थितो वह्निरेकचित्तैः समाहितैः यथालाभस्थि
तैर्विप्रैर्ज्ञानशीलैर्विचक्षणैः न संख्यानियमस्तत्र ब्राह्मणानां नरोत्तम न कालनियमस्तेन स्वेच्छायज्ञः स उच्यते आवृत्त्याकर्तृका
मस्यचातुर्मास्यादिकं भवेत् तथा च सत्रः कर्तव्योयज्ञोयं सार्वकामिकः अयमेकमुखो राजन् कालेन बहुना भवेत् बहुविघ्नश्च कालेवै
तस्मात्संक्षेपमाचरेत् यतो वै विघ्नमायुश्च चित्तं वैवास्थिरं सदा अतः संक्षेपतः कार्यं धर्मकार्यं विशिष्यते ततः समाप्तयज्ञेतु कारयेत्सुमहो
त्सवं शंखतूर्यनिनादैर्ब्रह्मघोषस्वनैश्च ततस्तद्दक्षयेद्विद्वान् ऋत्विजः सहमाचिरः एकैकं कनकैश्चैव कुंडलैर्वा विविधैर्नृपा गोशतं चैव
वदानश्चममप्यानां च शतं तथा सहस्रं तु वराणां च सर्वेषामपि दापयेत् ग्रामैर्गजैरथैरश्वैः पूजयेत्तु पुरोहितं दीनांधकृपणान्सर्वांश्च स्वान्नैश्चा
पि पूजयेत् ततस्तावभृथस्नायात्रे घटैः पूर्वकल्पितैः लक्षहोमे कमंत्रेण सदा विजयकारिणा एवं समापयेत्प्राज्ञः कोटिहोमं स्वकं शुभं तस्मा
त्सर्वप्रियाः पुत्राश्चायुर्वृद्धिस्तथैव च सर्वपापक्षयश्चैव जायते नृपसत्तम अनावृष्टिश्च पंचैव उत्पातेनयमेव च दुर्भिक्षभयपीडाश्च प्रश
मयांति भूतले एतत्सुरापप्यापहरं सर्वकामफलप्रदं सनत्कुमारमुनिना यार्थिवाय निवेदितं सर्वोपसर्गशमनं भवनाशनं वा पयेत

साहस्राः साधस्ताद्इत्येकसंज्ञयोपक्रांतमानेप्युचनिकोपिसंज्ञकेषु यागेषु प्रथमस्याम्नातधर्मकस्य प्रयोगोऽतिदेशोऽथनाम्नातधर्मकेषु मिकायि
प्रो॰ म॰ त्वावात्मसहस्रामात्यात्सहस्रमाधस्ताधेकनामकत्वाद्वैवतेनद्वस्थापनेनिकापिनांतुपूर्वस्यात्तरेषु हानिः स्यादित्यत्रेतिरत्ना यितयेऽष्चतुर्विंशोमहा
राजकोटिहोमइतिचतुर्णां कोटित्वावांतरसाम्या येनाम्नातधर्मस्यैकामुख्यस्य धर्मान्त्वनाम्नातधर्मकेषु हिमुख्यादिषु प्रवर्तेतेनेन तेषां विकृति
२० त्वं तत्रद्विमुखे तावत्कुंडद्वयं प्रकृतिप्राप्तेष्वशतयं चाप्यत्पंचविंशतिहस्तमंडपेषु मध्यमनवमांशेकार्यं तस्येव मध्यमेनवमांशेच कुंडं कुर्या
द्विचत्वराइति प्रकृतौ वचनेनात्रापितथाप्राप्तेः तत्र कुंडद्वयं षडरत्नं दशलक्षमिते होमेषट्कारंसंज्ञवत्तनइति भविष्यत्पुराणात् पंचहस्त
वा कुंडं पंचकरं प्रोक्तं दशहस्तेलक्षाहुतौ क्रमादिति तंत्रांतराच्च दशलक्षेत्वचरमेकोनकोटिपर्यंतं पंचषट्करेइत्यर्थः एकहस्तत्वमयुतहोमो
20 पंचाशद्धस्तपरिमाणां वहूत्पार्थत्वायत्याप्राकृतकार्यत्वाद्बाध्यते अर्थात्परिमाणमितिकात्यायनोक्तेश्च तत्रपंचविंशतिहस्तेमंडपेमध्य
नवांशेदिग्विरोधात् तयोः कुंडद्वयंनिविशतेकथंचित् प्रकृतितोद्वादशांगुलमेखलाप्राप्तेः इतरथोस्तुमंडपायामुगानएवनिवेशः एवंदश
मुखेपिप्राकृतेनैकहस्तत्वबाधेनपंचकराणिषट्कराणिवादशकुंडानि तेषु चत्वार्येकं दशलक्षाहुतौ अत्रपंचविंशतिहस्तेमंडपेमध्य
मांशेपूर्वादिषुचतुर्दिक्षुमध्येसंलग्नानिचत्वारिकुंडानि प्राकृतमध्यमांशाविकरणात्स्ययावत्संभवमनुग्रहस्यन्याय्यत्वात् प्रागिनव
मांशेनुप्राकृतीचतुःकरावेदी सत्यस्वंशेषुषट्कुंडानि यःकश्चिदेकोशस्तुरिक्त एव कुंडद्वयं मध्यमांशे अष्टस्वंशेषु अष्टाविंशत्यपि
केचित् शतमुखेपिपंचविंशतिहस्तेनावन्मंडपेशतकुंडनिवेशोबाधितएव पंचाशद्धस्तेपद्यपिसंभवतितथापिसहस्रविप्राणामु रा॰म॰
खेननिवेशोबाधितः अतः शतहस्तएवनिवेशउच्यते तत्रमध्यमांशप्राग्भागेत्र्यस्रकुसंख्यापंचानामेकापंक्तिः तेषांचकुंडानांप्र २०

न्येकमंतरंमाहुःषड्हस्ताः चत्वार्यंगुलानि च ततो ऽशीत्यामेखलाहस्तामे वान्यत्वंक्रियेकार्यं यत्कीनामंतरंचाष्टौहस्ताः स्वष्टांगुलानि च
एवं विंशतिकुंडानि मध्यभागे ऽन्येष्वष्टसु भागेषु मध्ये द्वे द्वे इष्टसुदिक्षु त्वष्टावष्टाविति प्रत्येकं दश दशेति ननु शतकुंडेषु प्रत्येकं लक्षाहुतिपाधिः
न वैतन्मम्यक् कोटिहोमं भवति कृत्वा कुंडशतं दिव्यं यथोक्तं हस्तसंमितं चान्तु लक्षकरणे कुंडानां हस्तपरिमाणोक्तेरिति चेन्न केचित् हस्तसंमि
तमित्यत्र हस्ताभ्यां हस्तैर्वा संमितमिति विग्रहेणाद्विवचनं तु हस्ताभ्यां पिपुत्र्यपेन द्विहस्तोपि तुलक्षमाहुतेः पूर्णमात्येव अत एव हेमाद्रौ अयुतेत्वथहो
नव्येकुंडंस्याद्धस्तमात्रकं द्विगुणं लक्षहोमे तु कोटिहोमे चतुर्गुणमिति पयत्यात्तरिंक एकवचनांते नैव विग्रहस्तथाप्यनुपपत्त्याद्विवेद्विवचनांते
नापि क्रिययेते पथासम्पदः प्राजायत्याते पञ्चनाल भेतइत्यत्रचोदकप्राप्तैकपश्वनियमस्त द्वद्याप्रेक्कादशावदोनगणानामानुगोधेन प्रजापतिं द्वे वा
यस्यासौप्राजापत्यप्राजापत्यस्य प्राजापत्याइति क्रतन्त द्वितीनामेकनोवा नत्र ञ्चपंचायचैवइत्येकशेषोन्तरं न द्वितचोदकवाधापत्तेरित्युक्तेः एवं च
द्विचतुर्हस्तकुंडसंपत्त्याप्युत्पत्त एकैकस्मिन्कुंडे लक्षमाहुतयः स्याहुः नानचरणास्तु आमतुल्यख्याते न षट्पंचचतुस्त्रिद्व्यंगुलानां
पंचमेखलानां विंशत्यंगुलोच्चतया च मध्यावकाशाविरुद्धा एकैकहस्तेषि पिशक्या एव लक्षमाहुतयः कर्तुं चेनारभ्याधीतानपंचमेख
लामतेराशाकृतमेखलाचयेवाधस्तूपदिष्टैकहस्तत्वानुरोधेनेतियुक्तमाहुः अत्रैकस्मिन्कुंडे आज्यभागांतं कृत्वान्यकुंडेष्वपि तथा यत्नं प्रति
केचित् तत्र वारुणाशाधासिद्धस्तिरणोत्तरवेयोरनुष्ठायमानानां यामारत्याघवह विष्णुवाधारान्यभागद्वयाजाघग्गानोप्य यगनुष्ठानव
दिहायिनि स आहुः नीर्जहोतीति वत्संख्याभिन्नेषु कोटिसंख्याकेषु होमेषु लक्षशः शतकुंडेष्वनुष्ठायमानेष्वाज्यभागांतस्विष्टकृदाय
गानुष्ठानभेदस्यैवन्याय्यत्वात् किंच अप्रमादार्थं नदीक्षाकालीनेन जागरणेन दीक्षोपयुक्तेऽसमारंभः रोपि द्रापणायाय सर्वस्मारसं

स्तरणार्थीति दैशिकं ज्ञा गरणार्थात्तिवदिहाप्यग्निसंमिंधनार्थेध्माधानावृत्तिः कथमथ वार्यौ वा मध्यार्थे कुंडस्याग्नेः समिद्धे कुंडांतरस्याग्नेः स
मिंधनं भवति अत एवायुतहोमे पूर्वलिखितं तत्तद्दहाकारनत्कुंडांयक्षे प्रधानायतनाद्दग्निं विभज्य कुंडेषु प्रणयनवाचापा आज्यभागोनं तक
त्वेत्यादिना होमशेषं समाप्य पूर्णाहुतिं हुत्वेत्यंते नाज्यभागानां स्विष्टकृदादीनां चोगानां मावृत्तिर्लिखिते व योगपारिजातीयं संगच्छते तदेव
च कोटिहोमे चोदकात्वात्स्यं पाकृताष्टसंख्याबाधेन नववनीति संख्यामात्रं विधीयते यद्यपि प्रणयनांतरं तथापि तद्धर्मकमेव सर्वेषां गानामाव
त्तिरेव एतावान्परं विशेषः शान्तसंख्यया कुंडेषु नवसंख्याग्रहायाकामस्थलविशेषाश्च निवर्तते अतोग्निस्थापनोत्तरमेव प्रणयनं यत्तु पारिजा
ते मध्यकुंडात्प्रणयनमुक्तं तत्र प्रागुदगायतवंशप्रचारबाधात्तेन तत्संस्तरणार्थं नैकत्र कुंडदेव प्रणयनं कार्यं अस्तु वा कथंचिद्युतहोमे
मध्यकुंडमप्रधानस्य च सर्वप्रधानभूतसूर्यदेवत्यत्वात्कथंचित्ततः प्रणयनं प्रागमुखेन मध्ये कुंडे निवेशनाभावात्ततोग्निप्रणयनं मध्यस्थ
त्वसमीयवत्रिषये कुंडेषु तु विनिगमनाविरहः सर्वोप्ययं कोटिहोमविचारस्तात्पर्यशोर्हैतन्ति गाये मुविहुनइतिनेह विस्तरः अथ प्रायोमा
त्स्यानुसारिणी प्रवकृतां पद्धतिमनुसृत्य ग्रहमखप्रयोगः कर्त्ता प्रारंभदिनात्पूर्वेसु दिने स्नानमघस्वीयास्मदुक्तप्रकोरणामन्यतमप्रकारेण
प्राची माध्यत्वा वितस्थुष्यायं मंडपनिवेशयोग्यं चतुरस्त्रं वत्वरं कृत्वा पूर्वाह्ने देशकालौ स्मृत्वामुककर्मकर्तुं मंडपं करिष्ये इति गणेशं कु
र्मेशोषं वसुधाद्विजांश्च संपूज्य गच्छ कल्याणि वसुधे लोकधारिणि उद्धृतासि वराहेण सशैलवनकानना मंडपं कारयाम्यद्य त्वदर्धे शुभमस्तु
हरणं गृहाणार्घ्यं मयादत्तं प्रसन्ना शुभदा भवेति वसुधायाअर्घ्यं दत्त्वा स्योना पृथिवीति तां प्रार्थयित्वा उदीच्यां मध्ये वा कुंडं वेदिं च कुर्यात् राम०
मंडपस्थायुतहोमे एकहस्तो दशहस्तो वा कुंडं हस्तमात्रं चतुरंगुलैकमेखलं वेदीं मंडपोत्तरभागे हस्तविस्तृतां वितस्त्युच्छ्रितां वप्रत्रयवतीं कार्या २१

तत्र प्रथमो वप्रः षडंगुलोच्छ्रायः तदुपरितनौ प्रत्येकं पंचांगुलोच्छ्रितौ विस्तारस्तु सर्वेषामपि प्रत्येकं त्र्यंगुलं लक्षहोमे तु मंतयो द्वादशाच चतुर्द
शषोडशहस्तोपि कुंडं तेत्र फलं तत्र तु करोनदेव व्यासमेो द्विकरं द्विविच चतुरंगुलो वप्रत्रिमेखलं तत्रोपरितनौ चतुरंगुलविस्तारा अधोगत
हेऽपि प्रत्येकं त्रिपंचांगुलविस्तार कुंडाही शान्यां साहहस्तविस्तारात दद्धौच्छ्रिते त्र्यामप्रवरणा पूर्ववत्त्रिवप्रा वेदी कोटिहोमे तु शान्तदर्ध
तदर्द्धषोडशान्यत महस्तोमंडपः कुंडं तु अष्टहस्तं दशहस्तं षोडशहस्तं वा फलतः तद्व्यास समाख्यातं मंडपमध्ये तस्य दक्षिणपश्चि
मयो र्यो निरुद्युयं वेदिः पश्चाच्च द्विहस्तमेति विशेषः द्विमुखदशमुखशतमुखेषु निर्णयावसरे सत्रिवेशक्रः कर्त्तामुदिते मासपक्षादि
संकीर्त्य श्रीकामादिः यहपीड़ानिवारणकामो वायुतहोमलक्षहोमं कोटिहोमं वा करिष्य इति संकल्प्य गणेशपूजा स्वस्तिवाचनमातृ
पूजा वृद्धिश्राद्धाचार्यादिवरणानि कुर्यात् तत्रायुतहोमे षा करिष्य इति संकल्प्य लक्षहोमे द्वादश षोडश चत्वारो वा कोटिहोमे षोडशहोमार्थं चत्वा
रो द्वारजापकाइति द्वादश अयुतलक्षकोटिहोमेषु त्रिष्वपि षोडश १६ वा ब्रह्माचार्यावप्येतन्मध्य एव सर्वत्र वरणमंत्रास्तु आचार्य
स्तु यथा स्वर्गेशक्रादीनां बृहस्पतिः तथा त्वं मम यज्ञेस्मिन् आचार्यो भव सुव्रत यथा चतुर्मुखो ब्रह्मा स्वर्गलोके पितामहः तथा त्वं मम
यज्ञेस्मिन् ब्रह्मा भव द्विजोत्तम अस्य यागस्य निष्पत्त्यै भवंतोभ्यर्थिता मया सुप्रसन्नाः प्रकुर्वंतु शांतिकं विधिपूर्वकं कोटिहोमे तु गुरुप्रार्थना
त्वमेव नः पिता माता त्वं गतिस्त्वं परायणं त्वत्प्रसादेन विप्रर्षे सर्वं स्यान्मे मनोगतं आयद्धिमो तापवमे कुरु यज्ञमनुत्तमं कोटिहोमाख्यमनु
त्तमं शांत्यर्थं सार्वकामिकमिति ततः सर्वानाचार्यादीन् स्वशाखीयानाम् ऋत्विक्शाखीयानां च यद्वार्थानाम् अनुसमयेन मधुपर्केण संपूज्य मृत्के
मास्यां बरानुलेपनः समस्तीकार्त्तिकक्षहितो मदंकरोमिशिस्मिवेदग्नौ पिरामंत्र पंचदक्षिणी... पश्चिमद्वारेण प्रविशेत् ततश्चाचार्योयद

त्रसंस्थितं भूतं स्थानमाश्रित्य सर्वदा । स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्रस्थं तत्र गच्छतु ॥ अपक्रामंतु भूतानि पिशाचाः सर्वतो दिशम् । सर्वेषाम् अविरो
श्री·ति० धेन ब्रह्मकर्म समारभे इति सर्षपान्विकीर्य शुचौ वोह क्षितिरक्षो विद्रमिति च तत्राभ्यां आपो हिष्ठेत्यादिभिरभ्युक्ष्य शोस ससत्यय नंता स्पीमिति के
२२ गृह्यं यठेत् ततो मंडपनिष्क्रान्तिभागे हस्तमितां वेदीं कृत्वा तस्यां वसुंधरायन्त्रसुवर्णो दिशा लोक्या नव रेखाः प्राक्पश्चिमायता नव च दक्षिणोत्त
रायताः कृत्वा मध्यकोष्ठचतुष्टयमेकीकृत्य इति कोणांत्रिषु पदेषु सूत्रं न प्राप्नुयात् तथा चतुर्विंशतिरहं यदा निसंपद्यंते मंडलस्याग्नेयादिषु कोणेषु श्रंकु
चतुष्टयं विशंतु भूतले नागालोपालाश्च सर्वतः । मंडपेत्रावतिष्ठंतु आपुर्वलकाः ॥ सदेति मंत्रेण निखायश्च ग्रेभ्यो ध्यय सर्वेभ्यो ये चान्ये तान्स
22 माश्रिताः । तेभ्यो बलिं प्रयच्छामि पुष्पमोदनमुत्तमं । नैऋत्याधिपतिभ्यश्चैव ये चान्ये ये च राक्षसाः । बलिं तेभ्यः प्रयच्छामि सर्वं गृह्णंतु मंचितं ॐ नमा
वायुरेभ्यो ये चान्ये तान्समाश्रिताः । बलिं तेभ्यः प्रयच्छामि पुष्पमोदनमुत्तमं ऋद्धेभ्यश्चैव सर्वेभ्यो ये चान्ये तान्समाश्रिताः बलिं तेभ्यः प्रयच्छा
मि गृह्णंतु मत्ततोस्तु का इति मंत्रैः शंकपार्श्वेषु यथाक्रमं प्रतिमंत्रेण माषभक्तबलीन्दत्वा शांतिर्यशोवती कांतिर्विशाला प्राणवाहिनी
सती सुमना नंदा सुभद्रा इति नव प्रागायतरेखादेवताः पूजयित्वा हिरण्या सुप्रभा लक्ष्मीर्विशाला प्राणवाहिनी सती सुमना नंदा सुभद्रा इ
ति नव प्रागायतरेखादेवताः पूजयित्वा हिरण्या सुप्रभा लक्ष्मीर्विभूतिर्विमला प्रिया जया कला विशोका इति नव दक्षिणोत्तरायतरेखा
देवताश्च संपूज्य मध्ये व्यस्तसमस्तव्याहृतिभिः वास्तुपुरुषमावाह्य वास्तोष्पते प्रतीति संपूज्य बलिं च दत्त्वा मध्यपदचतुष्टये वास्तोर्हृदये ब्र राम०
ह्माणमावाह्य पूजयित्वा ॐ ब्रह्मणे नमो बलिं समर्पयामीति पायसादि बलिं दद्यात् ततः पूर्वपदद्वये दक्षिणास्तनोर्यमो नमः दक्षिणा २२
पदद्वये जठरे दक्षिणाभावे विवस्वते नमः पश्चिमपदद्वये जठरवामभागे मित्राय वामस्तने पृथ्वीधराय नमः इन्दुदक्पदद्वये आग्नेये

कोणसूत्रद्विधाकृतब्रह्मपदसंलग्नपदोत्तरार्द्धे इति राहं स्ते सावित्राय दक्षिणार्द्धे सवित्रे च एवं नैरृत्यपदपूर्वार्द्धे ह्वषणायो विबुधाधिपाय:
तस्य श्चिमार्द्धे महेन्द्रजयंताय वायव्यपदक्षिणार्द्धे वामहस्ते राजयक्ष्मणे तन्नूरार्द्धे रुद्राय ईशानपदोत्तरार्द्धे रश्मिन्त्रय :दक्षिणार्द्धे आपवत्साय तन्नो
त्तयं किरणे तईशानपद दक्षिणार्द्धे शिरसि शिखिने तदक्षिणा सार्द्धे पदे दक्षिणा नेत्रे पर्जन्याय तदक्षिणायदक्षिणश्रोत्रे जयंताय तदक्षिणो
पदयोर्दक्षिणांशे कुलिशायुधाय तदक्षिणायोर्दक्षिणा वाहो सूर्याय तदक्षिणायोर्दक्षिणबाहावेव सत्याय तदक्षिणो सार्द्धे दक्षिणापदयोर्द
क्षिणांशे कुलिशायुधाय तदक्षिणायोर्दक्षिणा वाहो सूर्याय तदक्षिणायोर्दक्षिणवाहावेव सत्याय तदक्षिणो सार्द्धे दक्षिणा कूर्पर भृशाय त
दक्षिणाग्नेयपदार्द्धे दक्षिणप्रवाहोन्ताकाशाय तत्पश्चिमार्द्धे दक्षिणप्रवाहावेव वायवे तत्पश्चिमे सार्द्धे दक्षिणमणिबंधे पूष्णे तत्पश्चि
मयोर्दक्षिणपार्श्वे वितथाय तत्पश्चिमार्द्धे दक्षिणप्रवाहावेव वायवे तत्पश्चिमे सार्द्धे दक्षिणमणिबंधे पूष्णे तत्पश्चिमयोर्दक्षिणपार्श्वे वितथा
य तत्पश्चिमपदयोर्दक्षिणपार्श्वे एव गृहक्षताय तत्पश्चिमपदयोर्दक्षिणोरो यमाय तत्पश्चिमयोर्दक्षिणजानो गंधर्वाय तत्पश्चिमे सार्द्धे पदे द
क्षिणजंघायां भृंगराजाय तत्पश्चिमे नैरृत्यपदार्द्धे दक्षिणस्फिचि मृगाय तदुत्तरार्द्धे याम्ययो: पितृभ्य: तदुत्तरार्द्धे याम्ययो: पितृभ्यः तदुत्तरे
सार्द्धपदे वामस्फिचि दौवारिकाय तदुत्तरयोः वामजंघायां सुग्रीवाय तदुत्तरयोर्वामजानौ पुष्पदंताय तदुत्तरयोर्वामोरौ वरुणाय तदुत्तरयोः
वामजंघायां सुग्रीवाय तदुत्तरयोर्वामजानौ पुष्पदंताय तदुत्तरयोर्वामोरौ वरुणाय तदुत्तरयोर्वामपार्श्वे असुराय तदुत्तरे सार्द्धपदे वामपा
र्श्वे शोषाय: तदुत्तरे वायव्यार्द्धे वाममणिबंधे पापाय तत्प्राग्द्वे वामप्रवाहो रोगाय तत्प्राक् सार्द्धे वामप्रवाहावेव बाहवे तत्प्राग
द्वये वामकूर्परे मुख्याय तत्प्राग्द्वये वामवाहो भल्लाटाय तत्प्राग्द्वये वामबाहावेव सोमाय तत्प्राग्द्वये वामांसे सर्पाय तत्प्राक्स

द्रुवामभोत्रेभ्यःदित्ये तत्वागर्हिवामनेत्रेदिक्ष्ये ततश्चक्षुरेवास्त्राभ्यामितिइतिवास्त्रोच्छंति ततोमंडलाद्बहिरीशानादिषुचरकीविदार्यैपूतना
पै यापराक्षस्यैततः पूर्वादिषुस्कंदायअर्यम्णे जंभकायपिलिपिच्छाय पुनःपूर्वादिषुइंद्रादीन् ततोमंडलादीशानेकलशंस्थाप्यतत्रवरुणंत
त्वापामीत्यावाह्यपूजयेत् यथामेरुगिरेःशृंगंदेवानामालयःसदा तथाब्रह्मादिदेवानांममयज्ञेस्थिरोभवेतिप्रार्थयेदिति ततउदुंबरादिसमिति
लाज्यैःस्वतंत्रस्थंडिलेषड्विंशतिरष्टौवाप्रत्येकंनाममंत्रैर्हुत्वावास्तोष्पतइतिचतुर्भिश्चहुत्वा ॐवास्तोष्पतेनमइतिमंत्रेणपंचबिल्वफलानिहुत्वास्विष्ट
कृदादिपूर्णाहुत्यंतंकुर्यात् ततोमंडलदेवताभ्यःपायसबलिंदत्वाकृणुष्वपाजइतिसूक्तादिनामंडयेत्त्रिसूत्रंआवेष्ट्यइत्वावास्तुकलशोदकेनयजमान
मभिषिच्यपुनःसंपूज्ययथाशक्तिदक्षिणांदत्वाब्राह्मणान्भोजयेदितिशारदातिलकेतुहोमोनोक्तः तिलाज्यादिद्रव्याणांविकल्पइतिग्रंथांत
रे इतिवास्तुपूजा मात्स्ये उपोषितास्ततःसर्वेकृत्वैवमधिवासनमिति याघ्रोउपवासीभवेद्देवमशक्तोनक्तमपिवाइति सद्योऽधिवास
नंवाथकुर्याद्योविभवोनरइतितत्रैवोक्तं अधिवासनंचैवं तत्रद्वारपूजा पूर्वद्वारेद्वारश्रियै ऊर्ध्वदेहल्यैअधःवामदक्षिणस्तंभयोर्गसोपायस्कं
दायनमः द्वारस्थितकलशद्वयेगंगायैयमुनायैः दक्षिणद्वारेद्वारश्रियैनमःऊर्ध्वदेहल्यैअधःस्तंभयोःपुष्पदंतायनमःकपर्दिनेकलशद्वयेगोदा
वर्यैःकृष्णायैइति पश्चिमद्वारश्रियै ऊर्ध्वदेहल्यैअधःस्तंभयोर्नंदिनेःभृंगायःकलशद्वयेरेवायैनर्मदायैः उत्तरेद्वारश्रियैःऊर्ध्वदेहल्यैः अधःस्तं
भयोर्महाकालायनमःभृंगिरिटेःकलशद्वयेवाण्यैःइतिद्वारपूजा अथतोरणपूजा तत्रपूर्वेबहिर्हस्तमात्रेवटतोरणंप्राच्यस्कंदायऐंद्रनामकंशु
शोभननामकंवाश्वत्थंकिन्नरप्रियामीलइतिमंत्रेणाभ्यस्यसंशुत्र्याराद्बहस्पस्मीतत्रन्यसेत्पूजयेच्च तत्रैककलशःस्थाप्यःतत्रमहीद्यौरितिभू
प्रार्थना ॐपधयःसमितियवब्रस्कोपः आकलशेषुधावतिकलशेषुधावितिकलशाभिधानं इमंमेगंगेइतिजलपूरणं गंधद्वारामितिगंधंप्रक्षिपेत्तथा

ओषधीरिति सर्वौषधीः अश्वत्थः समित्रियवान् कांडात्कांडादिति दूर्वाः अश्वत्थे वइति पंचपल्लवान् स्योना पृथिवीइति पंचमृदः याः फलिनी
रिति फलं महिरत्नानीति पंचरत्नानि हिरण्यरूपइति हिरण्यं युवा सुवाइति वः स्त्रादिना वेष्टयेत् पूर्णादर्वीति धान्यपूर्णपात्रमुपरि निदध्यात् तत्र कव
वाहनं पूजनं च तमोदस्तिरो ओदुंबरं प्रासं वाममंसं विकेटवाचक्रां कितं तोरगांइषेत्वोर्जे त्वेति निधाय चंदनादि चर्चितं कृत्वा सूर्यमंगारकं च तत्रान्यसेत्
ततः पूर्ववत्कलशं स्थापयित्वा तत्र धरामावाह्यार्चयेत् ततः पश्चिमेभागे सोऽश्वरं वा मुकर्मसुभीमं वागहां कितं तोरणमग्र आयाहीति न्यस्य संपू
ज्य चंदनाचर्चितं कृत्वा मुकं बुधं च तत्रान्यसेत् ततः पूर्ववत्कलशं स्थापयित्वा तत्र वायुमावाहनादि ततः अन्नेरैस्य प्रोधमान्महा पालाशं वा सुहो
त्रं मुखमं वायाद्यां कितं तोरणं मंत्रोदेवीति निधाय पूजितं कृत्वा सोमं केतुं शनिं च तत्रान्यसेत् ततः कलशं स्थापयित्वा तत्र विघ्नेशावाहनपूजनादि
ततः पूर्वद्वारस्था वाहये कलशद्वयं दध्यक्षतादियुक्तं पूर्ववत्स्थापयेत् ऐरावतं कलशद्वयेऽभ्यर्चयेत् तत्र पूर्वं स्थितं वेदिनाहृतिज्ञो द्वावेकं
शांतिसूक्तं पार्थत्वेन त्वामहंवृणाइति प्रत्येकं मू विदयं अय त्राहो गायत्र्याः सोमदेवत अत्रिगोत्रसु विप्रेदक्षतिकृत्वं मेमखे भवेति हत्वाग्निसील
इति पूजयेत् एह्येहि सर्वामरसिद्धसाध्यैरभिष्टुतो वज्रधरामपाप संवीज्यमानोप्सरसां गणेन रक्षाध्वरं नो भगवन्नमस्ते ओं इंद्र इहागच्छ इह तिष्ठ इंद्रं सां
गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं तं द्वारकलशे आवाहयामि तारभिंद्रमिति पूजयित्वा अ शिवानं इति पीतायतनाको ध्वजं चोच्छ्रयेत् ततो ऐरावतस्थं पीत
वर्णं सहस्राक्षं दिरावाप्य हस्तस्य वज्रोत्पलमिंद्रं ध्यात्वा इंद्रः सुरपतिश्रेष्ठो वज्रहस्तो महाबलः शतयज्ञाधिपो देवस्तस्मै नित्यं नमो नमः
इति त्वा इंद्राय सांगाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाये तं माषभक्तबलिं समर्पयामीति बलिं दद्यात् तत्र आग्नेय्यां अग्नेयकोणे गत्वा पूर्ववं
त्कलशौ स्थापयित्वा तत्र पुंडरीकं समर्पय तं च संपूज्य एह्येहि सर्वामरहव्यवाह मुनिप्रवर्यैरभितोऽभिजुष्ट तेजोवतां लोकगणेन साद्धं ममा

श्री॰ति॰
२४
24

धूम्रंयाहिकंवेनमन्ते नमोऽग्नयेइहागच्छेहतिष्ठेतिसांगादिकमग्निंकेलयोजशोआवाहयंअग्नेइहस्ययिसंपूज्यांग्निर्दूतमितिरक्तांयताकारंकंचष
जचोछ्रयेत् ततआग्नेय्यांकंदिशायामकरध्वजशक्तिकमंडलुयज्ञोपवीतिनंमग्निंध्यात्वाग्नेयः सुतसोरक्तः सर्वदेवमयोव्ययः धूमकेतुरजोध्य
क्षमग्नेतिस्यंनमोनमइतिनत्वाग्नयेसांगायसपत्नीकायसमक्षबलिंसर्पयामीतिबलिंदद्यादग्नये ततः कृताचमनोदक्षिणांगत्वाप्रतिहार
शार्कंपूर्ववत्कलशद्वयंसंस्थापयित्वावामनंदिग्गजंतत्रार्चयेत् ततोयजुर्वेदिनोऽह्वावेकंवादतिरातहूरेशांतिसूक्तंजयार्थंवेनत्वामहंवृणइत्यु
क्त्वाकात्तराहोयजुर्वेदस्तेहमोविष्णुदेवतः काश्यपेयस्तुविप्रेंद्रःकतिकृतंपमसखेभवेतिपुत्रेकमसंप्राप्यंमतोजैत्वेनिपूजयेत् ततएह्येहिवैवस्व
तधर्मेशजसर्वामरैरर्चितधर्ममूर्त्ते शुभाशुभानंदकृवामधीशशिवाधत्तः माहिमखंमहस्ते ओंयमइहागच्छइतितिष्ठेतिसांगादिंयमावाह
यमायसोमनितिसंपूज्यकृष्णांयताकांध्वजंचायगौरिस्फ्रष्टयेत् ततोमहिषारूढंध्वजदंडपाशहस्तंवामकरसंज्ञ त्पर्वततुल्यरूपम
ग्निसमलोचनंयमंध्यात्वामहामहिषमारूढंदंडहस्तंमहाबलं आवाहयामियज्ञेस्मिन्पूजेयंप्रतिगृह्यतामितिनत्वासांगायसकायेत्मापभक्तंच ब
लिसमर्पयामीतिव लिंदद्यात् ततआचम्यनैर्ऋत्यांपूर्ववत्कलशंस्थापयित्वाकुमुदंदिग्गजंदुर्जयंचसंपूज्यएह्येहिरक्षोगणनायकत्वंवि
शालवेतालपिशाचसंघैः ममाध्वरंयाहिपिशाचनाथलोकेश्वरत्वंभगवन्नमस्ते ओंनिर्ऋतेइहागच्छेहतिष्ठेतिसांगमावाह्यानुस्यन्मितिसंपूज्य
नीलांयताकांध्वजंचमोघुराइतिरक्षिस्यनरारूढंखड्गहस्तंनीलवर्णमहाबलंमहाकायंबहुराक्षससंयुतंनिर्ऋतिंध्यात्वानिर्ऋतिंखड्गहस्तंवसर्वलो
केकपावनं आवाहयामियज्ञेस्मिन्पूजेयंप्रतिगृह्यतामितिनत्वासांगायनिर्ऋतयेएतमक्षवलिंसमर्पयामीतिवलिंदद्यात् ततआचम्यप रा॰प॰
श्चिमेप्रतिहारंशांखंकलशद्वयंनिधायांजनंदिग्गजंन्यस्यार्चयेत् ततः सामगावृत्विजावृत्विजंवाहत्वासामवेदस्त्वपिंगलोमागतः शाकदेवतः २४

भारद्वाजस्तु विप्रेंद्र शांतिपाठे मखे कुर्वीत प्राच्यां अग्न आयाहीति पूजयित्वा ततः एह्येहि यादोगणवारिधीनां गणेन यज्ञेस्मिन्सहामरेभिः विप्रा
धरेन्द्रामरगीयमानया हि त्वमस्मान्नभ्यवत्समोदस्तुभ्यं भो वरुणाय इहागच्छ इह तिष्ठ इति सांगं वरुणमावाहयेत् तत्वा यामीति मंत्रं पूज्य श्वेतायताको
धजं चमं मेवरूढो नित्र छिन्नमकरस्थं पाशहस्तं किरीटिनं ध्येनत्ववर्णं वरुणं ध्यात्वा पाशहस्तं च वरुणाय मणसां पतिप्रीत्यर्थं आवाहयामि यज्ञेस्मिन्
वरुणाय नमो नमः इति नत्वा सांगाय वरुणाय इमं माषभक्तबलिं समर्पयामीति बलिं दद्यात् ततः उपस्पृश्य वायव्यां पूर्ववत् कलशं स्थापयित्वा पुष्प
दं तं सिद्धार्थं च ततः पूजयित्वा एह्येहि यज्ञे मम रक्षणाय मृगाधिरूढः सह सिद्धसंघैः प्राणाधिपः कालकवेः सहाय गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते भो वायो इ
हागच्छ इह तिष्ठ इति सांगादि वायुमावाहयेत् ध्वजं वामहस्ते तथा पुंध्यात्वा वायुमाकाशगं चैव यमनं वेगवद्गतिं आवाहयामि यज्ञेस्मिन्पूजेयं प्रतिगृह्यतां
अनाकारो महौजाश्च पश्चात् दृष्टिगतिर्दिवि नमस्ते पूज्याय जगतो वायवे हं नमामि तं इति नत्वा सांगाय वायवे इमं माषभक्तबलिं समर्पयामी
ति बलिं दद्यात् ततः आचम्योत्तरे प्रतिष्ठाप्य शास्त्रं कलशं स्थापयित्वा सोमार्थं सोमं दिग्गजं न्यस्य पूजयित्वा अथर्वविहार त्विजा वृत्तमरद्वारे स्थां
तिस्रृक्जयार्थं तेनाहं वरणाः स्तुत्वा रक्षस्वेत्थोथर्ववेदोऽनुष्टुप्छन्दो रुद्रदैवतः वैशंपायन विप्रेंद्र शांतिपाठं मखे कुर्वीत प्राच्यां शन्नो देवीरिति पू
जयेत् एह्येहि यज्ञे मम रक्षणाय विधन्त्वनन्तवगणेन साद्धं सर्वौषधीभिः पितृभिः सहैव गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते भो सोम इहागच्छ इह
तिष्ठ इति सांगं सोममावाहयेत् वयं सोमेति मंत्रं पूज्य हरिणायनाकांध्वजं वाप्यायस्वेति न्यस्य मनरयुत पुष्पकविमानस्थं कुंडलहारकेयूरसंशोभि
तं वरदगदाधरं दक्षिणवामहस्ते मुकुटिनं महोदरं स्थूलकायं ह्रस्वं पिंगलनेत्रं पीतविग्रहं शिवसखायं कुबेरं ध्यात्वा सर्वं नक्षत्रमध्ये
तु सोमो राजा व्यवस्थितः तस्मै सोमाय देवाय नक्षत्रपतये नमः इति नत्वा सांगाय सोमाय इमं माषभक्तबलिं समर्पयामीति बलिं दद्या

श्रीति०
२५
25

त् ततईशान्यां गत्वा चंद्रपूर्वे वल्कलशं स्थापयित्वा सुप्रतीकः नामानं दिग्गजं मंगलं च तत्र पूजयित्वा एह्येहि विघ्नेश्वर नन्दि वृषभ शूलक
पाल खट्वांगधरेशान सहेश्वर यज्ञमिमं गृहाण स्वाहा भगवन्नमस्ते ईशान इहागच्छ इह तिष्ठ इति तत्रावाहनं ईशानमिति मंत्रेण पूजयेत् नमः सर्ववर्णाय
नाकांक्षजं चाभित्वा देवसवितारस्य सृष्टिस्य हृषोषरं वरदं त्रिशूलयुतं दक्षिणे वामे हस्ते तु वस्त्रितेनं शुद्धस्फटिकवर्णं मीशानं ध्यात्वा वृषस्कंधसमारूढं
शूलहस्तं त्रिलोचनं आवाहयामि यज्ञेस्मिन् पूजेयं प्रतिगृह्यतां सर्वाधिपो महादेव ईशानः शुक्ल ईश्वरः शूलपाणिर्विरूपाक्ष तस्मै नित्यं नमो नमः इ
ति नत्वा सांगाय ईशानाय नमः माषभक्तबलिं समर्पयामीति बलिं दद्यात् ततस्त्वाचम्य ईशानपूर्वयोर्मध्ये गत्वा एह्येहि याताल धरा सुरेन्द्र नागांगना किंन
रगीयमान यक्षामरेन्द्रामर लोकसंघैर्ब्रह्मन्महाध्वरमस्मदीयं मोक्षं ते इहागच्छेह तिष्ठेति सांग सवनं नमो वासायं गोरिति मंत्रपूजयेत् सर्ववर्णाय नाकांक्षजं वायगोरितिसुश्लिष्ट स्य हृदयं शयनासीनं पद्मासत्वकमंडितं पद्मशंखधरो र्ध्वाधोदक्षिणे करद्वयं चक्रगदाधरो र्ध्वाधो वामकरद्व
यं नीलवर्णं मनंतं ध्यात्वा पोसावनं तद्रूपेणाब्रह्मांडं सचराचरं पुष्पवद्धारयेन्मूर्ध्नि तस्मै नित्यं नमो नमः इति नत्वा सांगायानंताय नमः माषभ
क्तबलिं समर्पयामीति बलिं दद्यात् ततस्त्वाचम्य नैर्ऋत्यपश्चिमयोर्मध्ये गत्वा एह्येहि सर्वाधिपते सुरेन्द्र लोकेन सार्द्धं पितृदेवताभिः सर्व
स्यधाता स्यमितप्रभावो विशाध्वरं नः सततं शिवाय मोब्रह्मन्निहागच्छेह तिष्ठेति ब्रह्माणं सावाहनं ज्ञानमिति मंत्रपूज्य रक्तांय नाकां
क्षजं वज्रहस्तं ज्ञानमित्यसुश्लिष्टस्य चतुर्मुखं हंसारूढं सस्मालाकुशप्रसिध रोर्ध्वाधो दक्षिणे करद्वयं स्रुवकमंडलुधे र्ध्वाधो वामकरद्वयं स्रु
क्लंजलिलंखवोदरं रक्तवर्णं ब्रह्माणं ध्यात्वा पद्मयोनिश्चतुर्मूर्तिर्वेदावासः पितामहः यज्ञाध्यक्षश्चतुर्वक्त्रस्तस्मै नित्यं नमो नमः इति
नत्वा सांगाय ब्रह्मणे नमः माषभक्तबलिं समर्पयामीति बलिं दद्यात् नैर्ऋत्यपश्चिमांतराले नत्वा बलिदानं ईशानपूर्वांतराले ब्रह्म

राम०
२५

बलिदानं चेति रूपनारायणः ततस्त्वाग्नेयमंडपमध्ये तु पुष्पदंडो दशहस्तदीर्घो द्विहस्तविस्तृतः पंचहस्तदीर्घो हस्तविस्तारो वा महाध्वजः किंकिणीपता-
दियुक्त इदं स्पष्टमिति स्वाध्यायः ततश्चैव ब्रह्मपूजनं च ततो मंडपषोडशस्तंभेषु सर्वेभ्यो देवेभ्यो नमः वंशेषु किंनरेभ्यो नमः पृष्ठे पन्नगेभ्यो नमः इत्यर्चयेत्
पूर्वभागे तु पालिसमूहाद्रुपविष्टं त्रैलोक्ये यानि भूतानि स्थावराणि चराणि च ब्रह्मविष्णुशिवैः सार्द्धं रक्षां कुर्वन्तु तानि मे देवदानवगंधर्वा यक्षराक्ष-
सपन्नगाः ऋषयो मनवो गावो देवमातर एव च सर्वे ममाध्वरे रक्षां प्रकुर्वन्तु मुदान्विताः ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च क्षेत्रपालगणैः सह रक्षंतु मंडपं सर्वे प्रंतु ता-
मि सर्वं तदिति परित्रा त्रैलोक्यरक्षेभ्यः यक्षरोगेभ्य ऋषिभ्यो मनुष्येभ्यो गोभ्यो देवमातृभ्यो नम इति प्रत्येकं संपूज्य भूतेभ्यो माषभक्तबलिं दद्यात् ततो यज्ञ-
मानः सर्वैः ऋत्विग्भिः सह प्राग्द्वारेण मंडपं प्रविश्य दक्षिणद्वार पश्चिमदेशे उपविश्य गुरवे स्वीय यथाविहितं कर्म कुरुध्वमिति वदेत् प्रतिकुंडमेकैकः कलश-
कौ ऋत्विग्भिः स्थाप्य इति केचित् गुरुणा स्थाप्य इत्यन्ये ततो ऋग्वेदादिक्रमात् स्नानादिकं तेषु ऋत्विजो ग्निं स्थापयेयुः ततो गुरुर्यजमानान्वितो ग्रहवेद्यां सर्वतो-
भद्रमंडले देवताः स्थापयेदिति पितामहस्वरूपः यथा ग्रहमखादिषु मंडले देवतास्थापनम् अहं करिष्य इति संकल्प्य स्थापयेत् तत्र मध्ये ब्रह्माणं ब्र-
ह्मजज्ञानं गौतमो वामदेवो ब्रह्मा त्रिष्टुप् स्थापने पूजने च विनियोगः एवमुत्तरत्र ॐ ब्रह्मजज्ञानं तत उदीच्यामारभ्य वायव्यपर्यंतं कुबेरादीन् वायं-
तान् अष्टौ लोकपालान् तत्राप्यायस्व गौतमः सोमो गायत्री ॐ आप्यायस्व २ अभि त्वाजीगर्तिः शुनःशेप ईशानो गायत्री ॐ अभि त्वा देव सवि-
तः इन्द्रं वो मधुच्छंदा इन्द्रो गायत्री ॐ इन्द्रं वो विश्वतः ४ अग्निं कण्वो मेधातिथिरग्निर्गायत्री ॐ अग्निं दूतं वृणीमहे ० ५ यमाय सोमं यमो यमोऽनुष्टु-
प् ॐ तत्त्वा यामि · वायो शतं गौतमो वामदेवो वायुरनुष्टुप् ० ॐ वायो शतं ० ८ वायुसोममध्ये ष्टौ वसून् ज्मया अत्र मैत्रावरुणो वसिष्ठो वसवो त्रि-
ष्टुप् ॐ ज्मया अत्र सोमेशानयोर्मध्ये एकादश रुद्रान् आ रुद्रासः श्यावाश्व एकादश रुद्रा जगती ॐ आ रुद्रासः ११ ईशानेन्द्रमध्ये द्वादशादि-

श्री·नि·
२६
26

त्यान्क्स्पानुषांमदेमनस्योहृद्दशादिस्याणगायत्री ॐ त्यांनुक्तवियान् ११ इंद्राग्निमध्येश्विनौ अश्विनाराहूगणोगौतमोश्विनावुष्णिक् ॐ अ
श्विनावर्तिः ०१३ अग्नियममध्येविश्वेदेवान्सयेनकान् ओमासोमधुछंदाविश्वेदेवागायत्री ॐ ओमासः १४ यमनिर्ऋतिमध्येसम्पूयत्ता
नश्वभिस्पंदेवंमन्त्यपस्तः प्रकृतिः ॐ अभित्यंदेवंसवितारमोण्योः कविक्रतुपर्चामिसत्यसवसंरत्नधामभिप्रियंमतिकविं ऊर्ध्वायस्यामतिर्भा अदि
द्युतत्सवीमनीहिरण्यपाणिरमिमीतसुक्रतुः कृपास्वः १५ निर्ऋतिवरुणमध्येभूतनागान् आयंगौः सार्पराज्ञीसर्पागायत्री ॐ आयंगौः १६
वरुणवायुमध्येगंधर्वाप्सरसः अप्सरसामेतशऋक्षगोगंधर्वाप्सरसोनुष्टुप् ॐ अप्सरसांगंधर्वाणां १७ ब्रह्मसोममध्येस्कंदं नंदीश्वरंशू
लमहाकालौ कुमारंकुमारः स्कंदस्त्रिष्टुप् ॐ कुमारंमाता· १८ ऋषभऋषभोवैराजोऋषभोनुष्टुप् ॐ ऋषभंमासमानानांमहाकालाभ्यावमः ४
ब्रह्मेशानमध्येदक्षादीन्सत्य अदितिर्द्यौर्वायुहस्पतिर्दक्षोनुष्टुप् ॐ अदितिर्ह्यजनिष्टः ब्रह्मेन्द्रमध्येदुर्गांविष्णुंच तामग्निवर्णांसौभरिर्दुर्गा
त्रिष्टुप् ॐ तामग्निवर्णां· इदंविष्णुः काण्वोमेधातिथिर्विष्णुर्गायत्री ॐ इदंविष्णुः २३ ब्रह्माग्नेयमध्येस्वधां उदीरतांशङ्खः स्वधात्रिष्टुप्ः उदी
रतामवरे·· २४ ब्रह्मयममध्येमृत्युरोगान् परंमृत्योः संकुसकोमृत्युरोगास्त्रिष्टुप् ॐ परंमृत्योअनु ब्रह्मनिर्ऋतिमध्येगणपतिं गणानांत्वा
गृत्समदोगणपतिर्जगती ॐ गणानांत्वा· ब्रह्मवरुणमध्येअपः शंनोवरीषसिंधुद्वीपअपोगायत्री ॐ शंनोदेवी· ३० ब्रह्मवायुमध्येमरुतः
मरुतोयस्यहिराहूगणोगौतमोमरुतोगायत्री ॐ मरुतोयस्य· ब्रह्मणः पादमूलेकर्णिकाधः पृथ्वी स्योनोमेधातिथिर्भूमिर्गायत्री· ॐ स्योनापृ ग०
थिवि: तत्रैवगंगादिनद्यः इमंमेसिंधुक्षितस्वैयमेधोगंगायमुनाद्याःसरस्वत्योजगती ॐ इमंमेगंगे: तत्रैवसप्तसागरान्धाम्नोधाम्नोराजंवसिष्ठस्तनो २६
वरुणनोमुंच तदुपरिमेरुंनाम्ना ब्राह्मेसोमादिसमीपेक्रमेणायुधानिगदांत्रिशूलंवज्रंशक्तिंदंडंखड्गंपाशंअंकुशंतद्बाह्येत्वरादितःगौतमं

भरद्वाजं विश्वामित्रं कश्यपं जमदग्निं वसिष्ठं अत्रिं अरुंधतीं तद्वा सेष्टं वो दिऐन्द्री कौमारी ब्राह्मी वाराही चामुंडा वैष्णवी माहेश्वरी वि
नायकी मित्यष्टौ शक्तयः प्रतिष्ठाप्य प्रत्येकं महावाह पूजयेत् ततस्तस्मामेव वेषाव स्थलि खित वहस्तमाराम मंत्रे लेखादित्यादि देवताः
स्थापयेत् पूजयेद्व अस्मिन् कर्मणि ग्रहादि स्थापन पूजनमवकरिष्ये इति संकल्प्य गणवस्पत्रह्मा ऋषिः परमात्माग्निर्देवतादे
वी गायत्री छंदः आकृष्णेनेत्यस्य अंगिरा जमदग्निभरद्वाजभृगवो ऋषयः अग्निवायुसूर्या देवताः दैवताः देवी गायत्री दैवी त्रिष्टुप् दैवी
वृहत्यश्छंदांसि सूर्याद्यावाहने विनियोगः केचिन्मंत्रानथावाहने आहुः तत्र ग्रहपीठमध्ये वर्तुले ताम्रसूर्यं रक्तपुष्पाक्षतैः आकृष्णेनेति रोप
स्त्यः सविता त्रिष्टुप् सूर्यावाहने विनियोगः ॐ आकृष्णेन रजसा ॐ भूर्भुवः स्वः कलिंगदेशोद्भव काश्यपस गोत्र सूर्येहागच्छ त्वावाह्येहि तिष्ठेति स्थाप
येत् एवं सर्वत्र मंत्रान्ते आहूतीः केहागच्छेह तिष्ठेति स्थापयेत् ततः आग्नेये चतुरस्रे श्वेतं सुखं सोमं श्वेतपुष्पाक्षतैः आप्यायस्व गोतमः सोमो गायत्री
सोमावाहने: यमुनातीरोद्भव आत्रेयगोत्र सोमः ३ ततो दक्षिणे त्रिकोणे रक्तं मुखं भौमं रक्तपुष्पाक्षतैः अग्निर्मूर्धा विरूपाङ्गिरसको गायत्री अंगा
रकावाहने: अवंतीसमुद्भव भारद्वाजसगोत्र भौम ३ तत ईशान्ये बाणाकारे दक्षिणमुखं बुधं पीतपुष्पाक्षतैः उद्बुध्यस्व बुधः सोमो बुधस्त्रिष्टुप् मग
धदेशोद्भव आत्रेयसगोत्र बुधः ४ तत उत्तरतो चतुरस्रे उदग्मुखं बृहस्पतिं पीतपुष्पाक्षतैः बृहस्पते गृत्समदो बृहस्पतिस्त्रिष्टुप् सिंधुदेशोद्भव
आंगिरसगोत्र बृहस्पते ५ ततः पूर्वे पंचकोणे प्राङ्मुखं शुक्रं शुक्लपुष्पाक्षतैः शुक्रः पाराशरः शुक्रो द्विपदा विराट् भोजकटदेशोद्भव भार्ग
वसगोत्र शुक्रः ६ ततः पश्चिमे धनुषि प्रत्यङ्मुखं शनिं कृष्णपुष्पाक्षतैः शमग्निरिति विविः शनिस्त्रिष्टुप् सौराष्ट्रज काश्यपगोत्र शनैश्चरः ७
ततो नैऋत्ये शूर्पाकारे दक्षिणामुखं राहुं कृष्णपुष्पाक्षतैः कया नो वामदेवो राहुर्गायत्री राह्वावाहने राठिनापुरोद्भव पैठीनसिसगोत्र राहो ८

श्री·नि०
२८
27

ततो वायव्ये ध्वजाकारे दक्षिणामुखं केतुं धूम्रपुष्पाक्षतैः केतुं मधुच्छंदाः केतवो गायत्री अंतर्वेदिसमुद्भवं जैमिनिसगोत्रं केतो ९ सर्वे वा त्वा-
दित्याभिमुखाः अथाधिदेवताः श्वेतपुष्पाक्षतैः क्रमात्सूर्यादीनां दक्षिणतः स्थाप्याः अंबकं वसिष्ठो रुद्रो नुष्टुप् विनियोगः सर्वत्र ज्ञेयः ॐ त्र्यं-
बकं ॐ भूर्भुवः स्वः ईश्वर १ गौरीर्मिमाय दीर्घतमा उमा जगती सोम दक्षिणा २ यदक्रंदो दीर्घतमाः स्कंदस्त्रिष्टुप् शिवस्यो दीर्घतमा विष्णुस्त्रिष्टुप् ४
ब्रह्म जज्ञानं गौतमो वामदेवो ब्रह्मा त्रिष्टुप् इंद्र वो मधुच्छंदा इंद्रो गायत्री ५ यमाय सोमं यमो यमो नुष्टुप् मो षु णो घोरः कण्वः कालो गायत्री
७ चित्रो वाजं प्रस्कण्वश्चित्रगुप्तो बृहती ९ एवमेव मुक्तपुष्पाक्षतैर्ग्रहाणां वामे प्रत्यधिदेवता इति हास्याहृता रिहागच्छेह तिष्ठेति वो त्वा प्रत्यधिदे-
वताः स्थापयेत् अग्निः कण्वो मेधातिथिरग्निर्गायत्री ॐ अग्निं दूतं १ अप्सुमे मेधातिथिरापो नुष्टुप् २ स्योना मेधातिथिर्भूमिर्गा-
यत्री ३ इदं विष्णुर्मेधातिथिर्विष्णुर्गायत्री ४ इंद्रं श्रेष्ठानि गृत्समद इंद्रस्त्रिष्टुप् ५ इंद्राणीमास वृषाकपिरिंद्राणी पंक्तिः ६ प्रजापते हि-
रण्यगर्भः प्रजापतिस्त्रिष्टुप् ७ आयं गौः सार्पराज्ञी सर्पा गायत्री ८ ब्रह्म जज्ञानं गौतमो वामदेवो ब्रह्मा त्रिष्टुप् ९ ततः मुक्तपुष्पा-
क्षतैर्विनायकादीन् पंच गणानां त्वा गृत्समदो गणपतिर्जगती इहैरुत्तरतो विनायके जातवेदसे कश्यपो दुर्गा त्रिष्टुप् प्रा-
ग्नेरुत्तरतो दुर्गां तव वायवृतस्पते व्यश्व आंगिरसो वायुर्गायत्री रथे रुत्तरतो वायु ३ त्वामग्ने त्राप्यंठति सांप्रदायिकाः तत्र केषुचिन्मंत्रेषु
चिन्मंत्रेषु मूलं विन्यस्य २ आदित्प्रत्नस्य वत्स आकाशो गायत्री इहो दक्षिणत आकाशं ४ एषो उषा प्रस्कण्वो अश्विनौ गायत्री अश्विना-
विहागच्छतमिह तिष्ठतमिति केतोर्दक्षिणतः अश्विनौ ५ एतानि विनायकादिस्थानानि विनायक गणो विनायकादीन् पंचकत्वे तत्स्वे
ति संप्रदायः इति ह्याविंशत्देवता इति रूपनारायणादयः हेमाद्रौ तु लोकपालाः होमामपि सूर्याभिमुखानां दिक्षु स्थापनमुक्तं इंद्रवि- राम०
५८

स्याज्जेनामधुछंदसइंद्रोनुष्टुप् अग्निमेधातिथिरग्निर्गायत्री २ यमायसोमंयमोयमोनुष्टुप् मोधुरोघोरःकरावोतिर्केतिर्गायत्री ४
त्वंनोअग्नेवामदेवोवरुणस्त्रिष्टुप् नववायोव्यश्वोवायुर्गायत्री सोमोधेनुंगोतमः सोमस्त्रिष्टुप् तमीशानंगोतमईशानोजगती सह
स्राशीर्षानारायणोमंत्रोनुष्टुप् ईशानपूर्वयोर्मध्ये ८ नमं ब्रह्मजज्ञानंगोतमोवामदेवोब्रह्मात्रिष्टुप् नैर्ऋत्यपश्चिमयोर्मध्ये ब्रह्मणः नने
उत्तरेहोत्रस्यवामदेवः होत्रयालोनुष्टुप् वास्तोष्पतेवसिष्ठोवास्तोष्पतिस्त्रिष्टुप् ततोलक्षहोमवेदिद्रुमित्रमितित्र्यनेनसामधनिष्ठारी
रत्नवाहनंपरमेष्ठिनः विष्टयापहरोनित्यमनः शांतिंप्रपद्यमेद्रस्यनेनचोत्तरेगरुत्मंतमावाहयेद्रवेः पूर्वेशेषंसोमस्याग्नेयावायुं केंभोमायेतस
कंवुधोत्तरेककौटककौटकंवुहस्पतेरग्रेपद्मंमक्रोत्तरेमहापद्मं शनिपश्चिमेशंखपालं राहोःपुरःकंबलंकेतोःपुरःकुलिकं पीठा
स्याग्नेअश्विन्यादिसप्तनक्षत्राणिविष्कम्भादिसप्तयोगान् ववबालवकरणे समद्वीपानिऋग्वेदंच दक्षिणेपुष्यादिसप्तनक्षत्राणि ध
त्यादिसप्तयोगान् कौलवतैतिलकरणे सप्तसागरानयजुर्वेदंच पश्चिमेस्वात्यादिसप्तनक्षत्राणि वज्रादिसप्तयोगानगरवणि
जकरणे सप्तपातालानिसामवेदंच उत्तरेअभिजिदादिसप्तनक्षत्राणिसाध्यादिषड्योगानविष्टिकरणं भूरादीनसप्तलोकान
अथर्ववेदंच वायव्येध्रुवंमत्स्यसीमस्वस्थपथावकाशं गंगादिसप्तसरितःसप्तकुलाचलान अष्टौवसूनद्वादशादित्यान एकादशरुद्रा
न् एकोनपंचाशन्मरुतः षोडशमाहःषड्तून द्वादशमासान द्वेअयने पंचदशतिथीन षष्टिसंवत्सरान सुपर्णान्नागानसर्पान
यक्षान गंधर्वानविद्याधरानअप्सरसः रक्षांसि भूतानिमनुष्यानिति कोष्ठेष्वेतेषुतदैः पूर्वेब्रह्माणंमध्येजनार्दनं पश्चिमेरुद्रं उत्तरेस्कं
दमित्येतानप्यावाहयेत्पूजयेच्च ततोग्निकर्मणिदेवतापरिग्रहार्थमन्वाधानंकरिष्यइतिसंकल्प वरुणीआज्येनेत्यंतमुक्त्वासूर्यादी

नग्रहान्समिदाज्यनैवेद्यशेषचरुभिरष्टसहस्राष्टशतमष्टाविंशत्यष्टान्यतमसंख्ययाधिदेवतात्यधिदेवताविनायकादीन्लोकपालांश्चा
मुकसंख्ययाज्यैरेवद्रव्यैः होत्रयाज्यादीन्वामुकसंख्ययासूर्याद्याः सर्वादेवतादशसंख्याकतिलाहुतिभिः अग्निर्वायुः सूर्यं - प्रजापतिं च प्रत्येकं
पंचविंशतिशतमिताभिस्तिलाहुतिभिर्यद्यल्पे लक्षहोमे पंचविंशतिसहस्रमिताभिः कोटिहोमे पंचविंशतिलक्षमिताभिरितिविशेषः ततः शेषेण
स्विष्टकृतमित्यादि पसइत्यंतमुक्त्वा समिद्वयमाधाय निर्वापादिकर्म रागुडोदनादीन्नवान्याश्च मुद्गान्वयो विंशतिरिति द्वात्रिंशन्न देवचाच
नश्वयपित्वापंचभिः षोडशभिर्वोपचारैः संपूजयेत् तत्रवस्त्राणि ग्रहवर्णानि रविभौमयो रक्तचंदनं चंद्रशुक्रयोः श्वेतचंदनं बुधगुर्वोः कुंकुमयु
तं शनिराहुकेतूनां कस्तूरीगंधपुष्पाणि तत्तद्वर्णानि धूपास्तु सल्लकीनिर्यासं घृताक्तयवाराल मगरुसिह्लकं बिल्वपुन्नागुरु गुग्गुलुं लाक्षालसाः
क्रमाहृत्याज्यादत्वाज्यहूद्यस्वेति सर्वेभ्यो दीपान्दत्वा गुडौदनं पायसं नीवारौदनं क्षीरषष्टिकौदनं तिलमाषयुतमोदनं चित्रौदनं च क्रमान्नि
वेदयेत् अधिदेवतादिभ्यस्तु वासोगंधपुष्पाणि श्वेतानि गुग्गुलुधूपः नैवेद्यं पायसादि यथालाभं सूर्यादिद्वात्रिंशन्नामन्त्रैर्वा सर्वेषां पूजापदार्था
तुसमये नैव ततो वेदीशान्यां कलशं संस्थाप्य तत्र वरुणमावाह्य संपूज्याभिमंत्रयेत् तद्यथा कलशस्य मुखे विष्णुः कंठे रुद्रः समाश्रितः मू
ले तत्र स्थितो ब्रह्मा मध्ये मातृगणाः स्मृताः कुक्षौ तु सागराः सप्त सप्तद्वीपा वसुंधरा ऋग्वेदोऽथ यजुर्वेदः सामवेदोऽप्यथर्वणः अंगैश्च सहिताः
सर्वे कलशं तु समाश्रिताः अत्र गायत्री सावित्री शांतिः पुष्टिकरी तथा आयांतु यजमानस्य दुरितक्षयकारकाः देवदानवसंवादे मथ्यमाने म
होदधौ उत्पन्नोऽसि तदा कुंभ विधृतो विष्णुना स्वयं त्वत्तोये सर्वतीर्थानि देवाः सर्वे त्वयि स्थिताः त्वयि तिष्ठंति भूतानि त्वयि प्राणाः प्रतिष्ठिताः
शिवः स्वयं त्वमेवासि विष्णुस्त्वं च प्रजापतिः आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवाः सपैतृकाः त्वयि तिष्ठंति सर्वेऽपि यतः कामफलप्रदाः त्वत्प्रसा

रा०प्र०
२८

दादिमं यज्ञं कर्तुमीहे जलोद्भव सान्निध्यं कुरु मे देव प्रसन्नो भव सर्वदेति ततः फलपुष्पमालायोमिनं वितानं बृहस्पतिदेवतं सूर्यादिभ्य
इदं न मम मे सुत्ते जयहवेग्रुपरिबधीयात् ततस्सर्वाज्यमादानाज्यभागांते यजमानः सर्वाश्चावाहिताः सूर्यादिदेवताः अग्निवायुसूर्यप्रजा
पतीश्चोद्दिश्य समिदाज्यतिलान् होतुमुत्सृज्येन ममेति त्यजेत् ततऋत्विजः समिदाज्यनैवेद्यशेषवरूक्रमेणावाहिता देवेभ्यो ताभ्यश्च
एसहस्राघन्यतमसरूयायासमस्तव्याहृतिभिर्वत्तमाशानंतरमंत्रैर्वाहुत्वाघृताक्ततिलैर्ताभ्य एव देवताभ्यः प्रत्येकमष्टशाहुतीर्हुत्वा सोमं रा
जानमिति तिस्रष्टक्तं हुत्वा समस्तसमस्तव्याहृतिभिस्तिलैर्युतं तत्कोटिं वा जुहुयुः ततो होमे ऋग्वेदिनस्ता वदावाहनमंत्रान्नेव यथोक्तान् यजुर्वेदि
नोन्तूच्यंते आकृष्णेन हिरण्यस्तूपः सविता त्रिष्टुप् सूर्यप्रीतये तिलाज्यहोमे विनियोगः ॐ आकृष्णेन ऽपनेस्वाहा इदं सूर्याय एवं सर्वे
इमं देवा वामदेवः सोमो यजुः ॐ इमं देवाः नारायणः अग्निर्मूर्धा विरूपोगारकोगायत्री उद्बुध्यस्व परमेष्ठी बुधस्त्रिष्टुप् बृहस्पतेमत्समदो ब
हस्पतिस्त्रिष्टुप् अन्नात्प्रजापतिरश्विसरस्वतीशाः शुक्रो जगती ६ शन्नोदध्यङ्ङाथर्वणश्शनिर्गायत्री कयानोधामदेवाराहुर्गाय
त्री केतुंमधुच्छंदाः केतवोगायत्री ९ अथाधिदेवतानां त्र्यंबकं वसिष्ठोरुद्रोनुष्टुप् १ अत्र पत्नी तोदकं स्पृशेत् गौर्यै सुतरस्मा राय
राज्ञमात्रिष्टुप् २ पदंकेदो भास्करज्जमदग्निर्दीर्घतमास्कंदस्त्रिष्टुप् ३ विष्णोरराटमुतथ्यो विष्णुर्यजुः विष्णोरराट-वेत्वा ४ आब्रह्मन् प्रजा
पतिर्ब्रह्मा यजुः आब्रह्मन्-स्वती ५ सजोषा विश्वामित्रइंद्रस्त्रिष्टुप् सजोषाइन्द्रः ६ अभिप्यमोभास्करजमदग्निदीर्घतमसोयम
स्त्रिष्टुप् अत्र पत्नी तोदकं स्पृशेत् कार्षिरसि दध्यङ्ङाथर्वणः कालोनुष्टुप् ८ अत्रापि पत्नी तोदकं स्पृशेत् चित्रावसो कश्यपश्चित्र
गुप्तो जगती चित्रावसोः प्रीय ९ अथ प्रत्यधिदेवतानां अग्निं दूतं विरूपोऽग्निर्गायत्री १ अश्वंत बृहस्पतिरापः पुरउष्णिक् २ स्योनापृथ्वी

श्री०ति०

२९

29

तिथिः पृथिवीगायत्री ३ इदंविष्णुर्मेधातिथिर्विष्णुर्गायत्री ४ त्रातारंगार्ग्येइंद्रस्त्रिष्टुप् अदित्यैदक्षमदुःखवंशाइंद्राणीयनुष्टुप् आदित्यैरास्ना० मो
षः ६ प्रजापतेवरुणः प्रजापतिस्त्रिष्टुप् नमोस्तुदेवाः सर्पानुष्टुप् ब्रह्मप्रजापतिर्ब्रह्मात्रिष्टुप् ७ अथविनायकादिपंचानां गणानांत्वाप्रजाप
तिर्गणपतिर्यजुः गणानांत्वामम १ अवेप्रजापतिर्दुर्गात्रिष्टुप् वातोवागंधर्वीवानुष्टुप्स्मिकृ अभ्यारानआवाहनेविनियुक्तामहोमेपिपठंति तत्र
हारणांसप्तमारणकास्वस्त्रन्येघातं अग्नेआवोराजानंवामदेवोरुद्रस्त्रिष्टुप् आपोहिष्ठाअंबरीषः सिंधुद्वीपऊमागायत्री स्योनामेधातिथिःस्कं
देगायत्री इदंविष्णुर्मेधातिथिर्विष्णुर्गायत्रीत्वप्रिन्नप्रथ्याजोतंमोब्रह्मोहहनोइंद्रस्त्रिष्टुप्देवनातयउक्तस्तुगिरस्त्रिष्टुप् आयंगौसार्पराज्ञायमोगाय
त्रीब्रह्मजज्ञानंगौतमोवामदेवः कौसात्रिष्टुप् यतह्यानंकौशिकश्चित्रगुस्त्योनष्टुप् अग्निंदूतंकाण्वोमेधातिथिरग्निर्गायत्री उदुत्यंगौतमोवा
मदेवआपस्त्रिष्टुप् पृथिव्यांतरिक्षंविष्णुः पृथ्व्युष्णिकृसहस्रशीर्षानारायणोविष्णुरनुष्टुप् इंद्रायेंद्रोमरुत्वतइन्द्रानपरोसुभगोप्रजापतेहि
रण्यगर्भः प्रजापतिस्त्रिष्टुप् नमोस्तुसर्पेभ्योदेवाःसर्पानुष्टुप् एषब्रह्माप्रजापतिर्ब्रह्माद्विपदागायत्री आनस्तरंद्रःकुत्सःकाण्वोगणप
तिर्गायत्रीजातवेदसेकश्यपोदुर्गात्रिष्टुप् आदित्यानाकौशोगायत्रीकारणाविनोवापुरुष्णिकृ आकाशादिभ्यस्तुस्थापनमंत्रा एव शेषवा
युक्तादिभ्यस्तुपणवाद्यास्वाहांतानाममंत्रा एव तत्तत्कोटिहोमयोरिंद्रंमित्रमित्यनेनगरुत्मद्धोमः कोटिहोमेतुब्रह्मजज्ञानंरुद्रस्कंदेभ्यो
पिनाममंत्रैर्होमः ततोपजमानोमंउपस्थाप्यद्वारकलशसमीपेत्रातारमिंद्रंगार्ग्यइंद्रस्त्रिष्टुप्इंद्रकीत्यर्थंवलिदानेविनियोगः त्रातारमिंद्रं० इंद्राय
सांगायसपरिवारायसायुधायसशक्तिकायेमुंसदीपंमाषभक्तबलिंसमर्पयामिनेमइन्द्रसदीपंमाषभक्तबलिंभत्तममसकुटुंबस्यायुःक
र्त्ताक्षेमकर्त्ताशुभकर्त्ताशांतिकर्त्तापुष्टिकर्त्तातुष्टिकर्त्ताभवेतिप्रार्थयेत् एवमाग्नेय्यादिषुहोमोक्ताग्न्यादिमंत्रैर्बलिदानंप्रार्थनंच स्वस्वमंत्रै

शम० २९

देवताप्रत्यधिदेवतासहितेभ्यः सूर्यादिग्रहेभ्यो पिहोमो मैत्तत्तन्मंत्रैर्विनायकदुर्गावायाकाशाश्विवास्तोष्पतिक्षेत्राधिपतिभ्यस्तत्तन्मंत्रैर्हो
मो क्रैरेव ततश्चाचार्यो यजमानान्वारब्धः स्रुचि घृतं गृहीत्वा द्वादशवारं चतुर्वारं वा नारिकेलादिफलयुक्तां गृहीत्वा पूर्णाहुतिं जुहुयात् तत्र मंत्राः स
मुद्रा — — पूर्णादर्शिति वस्य गोतमो वामदेवो ऋषिस्त्रिष्टुप् पूर्णाहुतौ विनियोगः एवमग्रे समन्यवानग्निर्जगती धामन्ते वामदेव आयोः कामती धामं
ते स्वाहेति यजमानस्तु इदमग्नये वैश्वानराय वसुरुद्रादित्येभ्यः शतक्रतवे सप्तवते अग्नये अद्भ्यश्च न ममेति वदेत् कालीमानानां तु मूर्धानं दिव इत्येव पू
र्णाहुतिमंत्रः अग्नये इदं न ममेति त्यागः सामगानां तु प्रजापतिऋषिर्गायत्री छंदः इंद्रो देवता यशस्कामस्य तत्तीय प्रयोगे विनियोगः पूर्णाहो
मं यशसा जुहोमि यो स्मै नु होति वरमस्मै ददाति वरं वरो यशसा भामिलोके स्वाहेत्यनेन स्रुवेणैव होमः इंद्रायेदं न ममेति त्यागः ततो वसो
र्धारया होष्यामि इति मंत्रस्य यजमानो वसोर्धारां जुहुयात् मंत्रस्तु अग्निमीळे इति मधुच्छंदा अग्निर्गायत्री वसोर्धारायां विनियो
गः विश्वानरकसिमिति परां दीर्घतमा विश्वेदेवास्त्रिष्टुप् आ ने पितरो इति पंचदशानां नामसप्तमदो रुद्रस्त्रिष्टुप् स्वादिष्ठयेति नवानां मधुच्छंदाः पवमा
नः सोमो गायत्री महा वैश्वानरस्याद्वो महो वैश्वानरस्य ऋषि वैश्वानरो देवता पथ्या बृहती छंदः जैत्रे तो भरद्वाजऋषिर्वैश्वानरो देवता
त्रिष्टुप् छंदः वसोर्धारायां विनियोगः वसोर्धारां जुहोतीत्यनुवाकमपि पठंति शिष्टाः एवं वसोर्धारां हुत्वा पूर्णपात्रविमोकादि स्वपद्धत्या शां
तमायाचार्यः संहिताश्रुतिजः सर्वोषधीभिरनुलिप्तांगं पत्नीपुत्रादिसंहितं यजमानं स्वस्वशाखीयैर्मंत्रैर्नवग्रह पीठसमीपोस्थकल
शोदकेन संपातकलशोदकेन चाभिषिंचेयुः पौराणैस्तु तेन सुरास्त्वामभिषिंचन्तु ब्रह्मा विष्णु महेश्वराः वासुदेवो जगन्नाथस्तथा सं
कर्षणो विभुः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च भवन्तु विजयाय ते आखंडलोग्निर्भगवान् यमो वै निर्ऋतिस्तथा वरुणः पवनश्चैव धनाध्यक्षस्तथा

ग्री॰शा॰
३०

यो शिवः ब्रह्मणासहिताः सर्वे दिक्पालाः पांतु ते सदा कीर्तिर्लक्ष्मीर्धृतिर्मेधा पुष्टिः श्रद्धा क्रिया मतिः बुद्धिर्लज्जा वपुः शांतिस्तुष्टिः
कांतिश्च मातरः एतास्त्वामभिषिंचंतु देवपत्न्यः समागताः आदित्यश्चंद्रमा भौमो बुधजीवसितार्कजाः ग्रहास्त्वामभिषिंचंतु राहुः
केतुश्च तर्पिताः देवदानवगंधर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ऋषयो मनवो गावो देवमातर एव च देवपत्न्यो द्रुमा नागा
दैत्याश्चाप्सरसां गणाः अस्त्राणि सर्वशस्त्राणि राजानो वाहनानि च औषधानि च रत्नानि कालस्यावयवाश्च ये सरितः सागराः शैलास्ती
र्थानि जलदा नगाः एते त्वामभिषिंचंतु सर्वकामार्थसिद्धये इति नवग्रहयोगहणोमह इति ततो यजमानः स्नात्वा शुक्लगंधमाल्यांबरध
रश्चाचार्यादीन् संपूज्य तेभ्यो दक्षिणां दद्यात् तत्राचार्याय धेनुः ब्रह्मणे कृष्णानड्वान् सर्वसदस्येभ्यो विद्वद्भ्यः पात्रादिभ्यो यथाशक्ति तथा
धेनुः शंखस्तथानड्वान् हेम वासो हयः क्रमात् कृष्णा गौरायसं छाग एता वै दक्षिणाः क्रमात् ग्रहानुदिश्य देयाः ततः शक्त्या ब्राह्म
णान् भोजयेत् संकल्पयेद्वा शक्तौ ततो दीनानाथेभ्यो भूयसीं दक्षिणां दत्वा मंत्रपदेवामानार्थग्रहपीठदेवतानां चोत्तरपूजां कृत्वा यां
तु देवगणाः इत्यादिभिः तद्द्वयोः उद्वासनं स्वस्तिवाचनं कृत्वा विसर्ज्य मंत्र्यादीन् प्रतिमादीन् सर्वान्संभारानाचार्याय प्रति
पाद्य मक्तमृत्युस्सहपुत्रो भुंजीतेति सर्वशिवं इति श्रीमद्भट्टशंकरात्मजनीलकंठकृतः शांतिपरिभाषाप्रयोगः अथ ग्रहयोगशांति
यामले दुर्भिक्षादिभयं चैव वचनं तु ग्रहसमन्वये सहारो संवत् १८ १७ मीति वैशाष्यवदी ३ वार वीहफे ॥ ॥ ग्र॰
३०